

Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD), III/2 (2014), 295-338

AB ENTEGRASYON SÜRECİNDE EGEMENLİK VE SOSYAL POLİTİKALAR HAKKINDA TEORİK TARTIŞMALAR

Murat ALAKEL*

N. Nevra ESENTÜRK**

Özet

Bu makalenin temel araştırma konusu, Avrupa Birliği entegrasyon sürecinde ulus devletlerin yeni bir siyasa oluşumunda klasik egemenlik ve toplum anlayışını dönüştüren, yeniden yapılandıran süreci siyasal, ekonomik ve sosyal çerçevede analitik olarak incelemektir. AB düzeni içinde çok farklı siyasal, ekonomik ve sosyal politikaların izlendiği bir sistemik yapıda ortak egemenlik ve sosyal politika inşasının nasıl ele alındığı açıklanmaya çalışıldı. Bu çalışmada, yöntem olarak tanımlayıcı, açıklayıcı ve karşılaştırmalı perspektiften kantitatif ve niteliksel verilerden-tablolardan yararlanıldı. Sorun, entegrasyon ve uluslararası ilişkiler çerçevesinde betimlenmeye çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Egemenlik, Ulus Devlet, Sosyal Politika, Refah Devleti.

Abstract

Theoretical Discussions on Sovereignty and Social Policies in the EU Integration Process

The article dwells on the analytical elaboration of the process in which the nation-states have transformed and reconstructed the classical understanding of sovereignty

* Yrd. Doç. Dr, Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Türkiye. E-mail: muratalakel@hotmail.com

** Yrd. Doç. Dr, Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Türkiye.

and society in the building of a new polity in the European integration process, from political, economic and social perspectives. It has been discussed how common sovereignty and social policy have been constructed in a systemic structure that the EU is built on, in which a variety of different political, economic and social policies have been pursued. In that respect, the methodology of the article is based on descriptive, explanatory and comparative perspectives, with quantitative and qualitative data and tables to be used. The basic problematic of the article is figured out within integration and international relations perspectives.

Keywords: European Union, Sovereignty, Nation State, Social Policy, Welfare State.

Giriş:

Egemenlik; muğlak, karmaşık, değişken, kendisine teorik ve pratik birçok anlamlar yüklenen siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplininin önemli bir kavramıdır. Bu kavram hakkında yazılmış oldukça zengin bir literatür oluşmuştur. Uluslararası ilişkiler alanının oluşmasını sağlayan bu kavramla ilgili birçok farklı görüş vardır. Bu durum uluslararası ilişkiler teorilerinin geleceğini konu alan çalışmalarda önemli bir yer işgal eder hale gelmiştir. Teorik bağlamda yaşanan bu farklılaşma, egemenliğin gündelik siyaset dilinde kullanımında da ortaya çıkmaktadır. Bir bakımdan egemenlik teorik bağlamda tartışılan uluslararası ilişkiler kavramları arasında, karmaşık yapısından beklenmeyecek ölçüde, gündelik siyasal dilin bir parçası olmuştur. Egemenlik ile ilgili algılamalar, taşıyıcılarının siyasal spektrumunda aldıkları yerleri deşifre eder hale gelmiştir; örneğin, ulus devlet egemenliğinin artık modası geçmiş bir olgu olduğunu söylemek bir siyasal duruşu ifade eder. Bu makalede klasik modern ulus devlet egemenliğinin kurucu ve düzenleyici kurallarının yeniden Avrupa Birliği bağlamında dönüşümünü; ayrıca post-modern, küreselleşme, bölgeselleşme çerçevesinde egemen ulus devlet düzeninin siyasi, ekonomik ve sosyal yapılanmasını ele alacağız. Son olarak, ortak Avrupa toplumu oluşturma çerçevesinde küreselleşme sürecini de kapsayan AB'nin ortak sosyal politika¹

---

1 Anthony Giddens, "A Social Model For Europe", Der. Anthony Giddens, Patrick Diamond ve Roger Liddle, **Global Europe Social Europe**, UK-US:Polity Press, 2006,ss14-51.

ve refah devleti ihtiyacı ve yaklaşımını inceleyeceğiz.

MODERN EGEMENLİKTEN POST-MODERN EGEMENLİĞE GEÇİŞ

Modern egemen ulus devletin gelişimi insan, çevre, yer ve uzayla olan ilişkisi jeopolitik bir perspektifte ele alınmıştır.² Aşağıda Şekil (I-II) görüldüğü gibi, genel çerçevede, modern devletin gelişiminde bu ilişkiler ağının, tarımsal ilişkilerden bilgi çağına doğru nasıl bir görünüm aldığı şematik olarak verilmesi yeni egemenlik anlayışının nasıl bir dönüşüm sürecinde olduğunu görmemize yardımcı olacaktır.³

Şekil 1

Modern ve Postmodern Jeopolitiğin Karşılaştırılması

Modern Jeopolitik	Postmodern Jeopolitik
Harita tasarımları: Haritalar	Telemetrik tasarımlar:GIS
Perspektif canlandırma	Çok boyutlu simülasyonlar
İçeride/dışarıda, Ulusal/uluslararası	Küresel ağlar, glokalizasyon
Doğu/batı	Cihat/Mc Donalds
Ülkesel güç	Telemetrik kuvvet
Donanım Odaklı: GPR	Yazılım odaklı: C412
Ülkesel düşmanlar	Yersel olmayan düşmanlar
Belirli, sabit duruş	Esnek, hızlı karşılık
Jeopolitik insan	Uzay yaşam senaryoları
Devletler/liderler	Ağlar/sanal dünya

2 Murat Alakel, Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Egemenlik Sorunu, **Marmara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Doktora Tezi**, 2008, s. 89-99.

3 Gearoid, O. T. ve Dalby, S., **Rethinking Geopolitics**, Routledge, 1998, s. 18-28.

Şekil 2

İlk Doğa	İkinci Doğa	Üçüncü Doğa
Eski Tarımsal Çağ	Modern Endüstriyel Kapitalizm	Postmodern Endüstriyel Kapitalizm
Doğal Biyosfer	Suni teknik alan	Enformatik-Sanal-alem
Yeryüzü-Tanrılar	Harita-Saat	Televizyon-Bilgisayar
Organik dünya	Makine dünyası	Sanal alem
Yersel-Göksel	Ülkesel	Telemetrik
Biyolojik Canlı dünyası	Etnik-metrik çevre, uzay dünyası	Sanal-bilgi-medya dünyası

Şekil 1-2 **Kaynak:** Gearoid, O. T. ve Dalby, S., **Rethinking Geopolitics**, Routledge, 1998, s. 18-28.

Bu çalışmada amacımız farklı dönem ve zamanlara göre değişen egemenlik anlayışı ve uygulamalarını tartışmak ve Avrupa Birliği (AB)'ni kuran ulus devletlerin yeni siyasa oluşum sürecinde egemenlik paylaşımı ve delege edilmesinde AB kurumları ve üye ya da aday ülkelerin refleks olarak gelişen tereddütlerinin kaynağını tartışırken güçlü bir kurgu ya da söylem (discourse) geliştirebilmektir.

AB bu kurgusal yapısıyla bütün sosyal ve siyasi yaşam pratiklerini içine alarak AB bir örgüt ve kurumsal açıdan bir referans olabilir. Bu metodolojik yaklaşım, siyasal sistemleri de kendi içinde yeniden yorumlayarak anlam, olay, yapı ve yeniden inşa etmeyi içerir. Böylece, bu kurgusal yaklaşım ulusal ölçeğin öncesi ve sonrasında sosyal ve siyasal kurumların üretim, işlev ve değişim yönünden tarafsız bir yaklaşımla Avrupa'da farklı modernlik deneyimlerini de kapsayacak şekilde göreceli modern-sonrasını da içermektedir.⁴

Çoğulculuk, farklılık ya da çeşitlilik demektir. Modern liberal devletin karmaşıklığı hiçbir grubun, sınıfın ya da örgütün tek başına toplumu yönetememesidir. Çoğulculuk devletle sivil toplumun, ekonomik ve siyasal

4 David Howarth. "Discourse Theory", (Der. David Marsh ve Gerry Stoker), **Theory and Methods in Political Science**, Houndmills: Macmillian Press, 1995, s. 115-117.

gücün ve farklı ilgili alanlarda başarılı olanların da ayrımını yapar. Güçler merkezleşmeden farklılaşır. Devletin rolü, toplumu belirli bir çıkarı izlemesini sağlamaktan öte toplumdaki çatışmaları önlemektir. Komünizmin çöküşüyle birlikte aslında birçok Marksist parlamenter demokrasinin, sivil toplumdaki çeşitlilik ve farklılıkları içeren devletin tek bir monolitik yapı olmadığını farkına varmalarını da sağladı.⁵ Aynı şekilde, otoriter ve totaliter rejimlerde de siyasal sistemler belirli özel grup ya da parti, askeri, etnik, ideolojik, sınıf, mezhep, aile ya da yapıların elindedir. AB de Vestefalya sonrası bölgesel düzenini yeni evrensel bir yapı olarak sunmak için aşağıdaki tabloda AB ve ABD sisteminin genel jeopolitik söylemlerinin somut yeni değerler karşılaştırılması yapılmaktadır.

Şekil 3

Modern Jeopolitik (ABD)	Post-modern Jeopolitik (AB)
Devlet Aktörlü	Çokuluslu
Sert Güç Öncelikli	Yumuşak Güç Öncelikli
Ulusal Çıkar Esaslı	Uluslararası Hukuk& Rejimler
Küreselleşme	Avrupa Odaklı
Başarısız Devletler	Kırılgan Devletler
İyiler ve Kötüler	Gri Bölgeler
Demokrasi	İyi Yönetişim
Zorlama	Diplomasi
Amerikalılaştırma	Avrupalılaştırma

Kaynak: Yılmaz, S. (2008), “**Avrupa Birliği ve Postmodern Jeopolitik**”, (<http://www.beykent.edu.tr/WebProjects/Web/egitim.php?CategoryId=831&ContentId=653&phpMyAdmin=26b1ab37aa748d52c4747d623bec741b>), (erişim tarihi: 08.02.2008), s.1.

5 Michael Smith. “Pluralism”, (der. David Marsh ve Gerry Stoker), **Theory and Methods in Political Science**, Houndmills: Maccmillian Press, 1995, s. 209-211, 234.

James Rosenau, egemenlik kavramının belirsiz, çelişkili ve de farklı düşünceleri yansıtan bir kavram olmasına vurgu yapar.⁶ Bütün ilişkiler gibi siyasal dengelerin de sürekli bir evrim sürecinde olmasından dolayı değişim ve devamlılık sürecinde egemenlik, devletlerin egemen ve uluslararası topluluk olarak haklarını belirleyen hukuki, siyasi ve psikolojik şekillenmesinde önemli bir terimdir. Bazıları bu kavramın uluslararası işbirliğini önleyerek çatışmalara sebep olduğunu savunurken, bazıları ise olumlayarak ortak bir topluluk ve kolektif bağımsızlığın temeli olarak görür. Bazıları ise, hukuki ve yargısal bir coğrafi alanı gösteren nötr bir kavram olduğu kanaatini taşırlar. Küreselleşmeyle birlikte çok hızlı değişim sonucu insan ihtiyaç ve taleplerine göre milliyet, din, kültür, iş ve mekân, devlet, otorite ve sadakat ilişkisini etkileyen yeni dinamikler ortaya çıkmıştır. Bazı devletler uygun egemenlik konumunda iken bazılarının belirli bir çerçeve içerisinde değişmesi gerekmektedir.⁷

Robert Jackson, dünya siyasetinde egemenliğin *modus operandi* olarak işleyen kurumsal yapısında, belirli bir dönem sonrasında, şüphelerin oluşabileceğini söyler.⁸ Tabii gelişimi içinde devletlerin ihtiyaçlarına göre egemenliğin tarihinde bu tür sorunlarla karşılaşılmasının doğal olduğu söylenebilir. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde gelişen I. Dünya Savaşı esnasında, Wilson ilkeleriyle beliren imparatorluk sonrası ulusal millî kaderin tayini ilkesi egemenliğin temel bir normu olarak ortaya çıktı. Savaş sonrası süreçte, sömürgeciliğin de gayri meşru ve kanun dışı ilan edilmesiyle birlikte uluslararası sistem bütünüyle, genelde Hugo Grotious'un öngördüğü bir devletler toplumuna dönüşmüş oldu diyebiliriz. Vestefalya, Amerika ve Fransız devrimi, kendi millî kaderini tayin hakkı, sömürgeciliğin sonu gibi radikal değişimler egemenliğin anayasal yapısında büyük değişimler meydana getirdi. Bu anlamda, Vestefalya dönemi gibi, çağımızda egemenliğin sonu gibi

6 James N. Rosenau, "Sovereignty in a Turbulent World", **Beyond Westphalia? State Sovereignty and International Intervention**, (edt. G. Lyons ve M. Mastanduno), John Hopkins University Press, Baltimore 1995, s. 191.

7 A.g.e., s.191-195.

8 Robert Jackson, "Sovereignty in World Politics: A Glance at the Conceptual and Historical Landscape", **Political Studies**, Blackwell Publishers, vol. XLVII, 1999, s. 434.

tartışmalar aslında yeni bir dünya siyasetinde (post) egemenlik sonrası yeni bir yapısal anlamda siyasi yapılanmanın başladığını ve buna devrimsel bir zamanın çok geldiğini vurgulamaktadır.⁹

Egemenlik değişimi söylemi genelde Avrupa’da sorgulanmaya başlanmış ve egemenlik en üstün kural koyma gücü olarak söylenegelmiştir; ayrıca, bu kural koyma gücüne sahip olan kişi halk da, bir kişi de veya kurum da olabilir, dolayısıyla egemenliğin sahibi değişir ama niteliği değişmez.¹⁰ Klasik egemenlik, gücü önce krallara verdi, daha sonra kavramın siyasal, ekonomik ve sosyal nedenlerle değişime uğraması da gücün sahibini değiştirdi. Ulus devlet egemenliği ile halk egemenliği, özünde iki ayrı grubu ifade etmez. Egemenlik ulusa yani halka devredildikten sonra da niteliği değişmedi. Teorik olarak ulus devlet düzeninde egemenliğin, ulus denilen kitleye ait olduğu vurgulanır. Egemenlik teriminin dünyadaki uygulamasının hep temsille olduğu söylenir. Fakat, millet direkt olarak değil, egemenliğini artık temsilcileri eliyle dolaylı olarak kullanır.

1789 Fransız devriminden sonra artık “Egemen, krallar değil, uluslardır.” anlayışı ağırlık kazanırken, bu anlayışta egemenlik yanılmaz anlayışının değişmesinde demokratik bakışın etkili olduğu söylenmiştir. Ulusal parlamentoların her yaptığının doğru kabul edilmeye başlanmasından sonra halkın beklentileri ile meclislerin çalışmalarında farklı uygulama ve sonuçlar çıkınca, 19. yüzyılda parlamenter sistemin zaafı ortaya çıktı. Dönemin yaşanmış pratiklerinden temsili demokrasilerin de siyasal yapının ülkeler özelinden farklı ırk, etnik, dini, mezhep, bölgesel, ideolojik sebeplerden yanılabilceği görüşü egemenlik anlayışını çoğunlukçu bir anlayışa getirmiştir. Egemenliğin hukuk kuralları ve insan hakları ile ancak sınırlanabileceği yaklaşımı gelişmiştir. Fakat, 1945 sonrası gelişmelerin de gösterdiği gibi, bu yeni sınırlandırmaların da gerçekte etkili olmadığı görülmüştür. Uluslararası alanda birçok küresel ve bölgesel örgütler kurulması

9 A.g.e., s. 434.

10 Süheyl Batum, “**Ulusal Bağımsızlık Sona mı Eriyor?**”, Röportaj Yapan. Zafer Özcan http://www.hasansen.av.tr/idealhukuk/makale_detay.asp?id=46, s. 2. (10.10.2007).

bu ulusal egemenliklerin tekrar sınırlanabileceği tartışmasını başlatmıştır. Burada anayasa mahkemelerinin kurulması önemli bir süreçtir çünkü onların parlamentoları denetlemeye başlaması ve savaş sonrası ise ulus-üstü yapılar gündeme gelmiştir.¹¹ Günümüzde halen seçilmiş vekillerin yasama sürecinde kendi görüş, bilgi ve deneyimine göre mi yoksa parti çıkarlarına göre mi, ya da liderin görüşüne göre mi, yoksa kendi seçmeninin grup, yerel ve bölgesel, küresel ya da ulusal çıkarlara göre mi karar vereceği soruları tartışılmaktadır.

AB ile ilgili iki farklı görüş vardır. Birincisi, AB'nin üyeleri Avrupa'da ayrı bir siyasi ve hukuki otorite oluştururlar. Bu devletler kendi egemen hak ve sorumluluklarını sınırlandırarak ayrı bir anayasal düzen kurarlar. Bu temel siyasi değişim, Avrupa'da bir devletler toplumunun ötesine geçerek yeni bir evrensel yapıya-düzene doğru şekillenmektedir. İkinci görüş ise, AB'yi yeni bir şey olarak görmez. AB'nin üye devletleri egemen olarak varlıklarını sürdürürler. Bu devletler aslında bir uluslararası örgüt kurarak esasında sosyo-ekonomik şartlarını iyileştirmeyi amaçlamışlardır ve hiçbir şekilde kendi egemenliklerini sürekli ya da geri dönülmez şekilde transfer etmeyi amaçlamamışlardır.¹²

Dolayısıyla, burada iki görüşü de sentezleyen hakim yaklaşımla klasik ulus devlet egemenliğinin bölgesel ya da kıtasal Avrupa ölçeğinde yeniden post-modern çerçevede yapılandırıldığı görülmektedir. AB'ye atfedilen modern ulus devlet egemenliğinden farklı post-modern egemenlik anlayışının temel özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: Hükümet, çok düzeyli yönetim, ulus-üstü, ulusal ve ulus-altı kurumlar ile birlikte görevini yürütür. Milliyetlik, ulus-üstü ve uluslararası örgütler vatandaşlık haklarının kaynağını oluşturur. Ortak kimlik hem ulus-üstü hem de ulus-altı düzeylere atfedilir. Ekonomi, ekonomik faaliyetlerin büyük çoğunluğu sınırlar-arası gerçekleşir. Millî ekonomi daha az kendi kendine yeterlidir.

Bu çerçevede, AB üye ülkeleri Ortak Pazar ve Euro gibi Avrupa

11 A.g.e., s. 2.

12 Robert Jackson, "Sovereignty in World Politics", **Political Studies**, Blackwell Publishers, vol. XLVII, 1999, s. 450.

Topluluğu (AT) alanında egemenliğe müdahale etmeme ilkesi geçerli değildir. Dolayısıyla, AB vatandaşları, Ortak Pazar konusuna giren alanlarda kendi ulusal mahkemelerinin yanında Avrupa Adalet Divanı'na da başvurabilir.

Aynı şekilde, post-modern devletin egemenlik yapısında yeni bir iç ve dış egemenlik yapılandırılması oluşmuş olmaktadır.¹³

Şekil 4: Post-modern Egemenlik Yaklaşımında Ulusal ve Uluslararası Karşılaştırması

Post-modern Devletin Özellikleri Ulusal ile Uluslararası arasındaki İlişki		
Oluşturucu Kurallar	Anayasal Bağımsızlık	Ayrılmış
Düzenleyici Kurallar	Düzenleyici Müdahale Karşılıklı İşbirliği	Bütünleşmiş
Temel devlet unsurları	Hükümet ve toplumun artarak gayri millileşmesi	Bütünleşmiş

Kaynak: Sorensen, G., **Changes in Statehood: The Transformations of International Relations**, Palgrave, New York 2001, s. 158-160.

Post-modern devlet, yönetim formunda ortaya çıkan, parçalanmış, yerel ve coğrafi olarak spesifik alanlara ve fonksiyonel otorite merkezlerine bağlı kalmayan bir siyasadır. Düzenleyici devlet ise; ulus-ötesi bir siyasi kurum olarak uluslararası ekonomik sorunların üstesinden gelmeye çalışır. Vestefalya devleti özellikleri ise, Weberyen anlamda meşru güç tekeli, rasyonel bürokrasi, ülkesel münhasır bir siyasi düzende merkezî siyasi yetkeye sahip olmasıdır. AB entegrasyonu bu üç farklı siyasal formun da genel özelliklerine sahiptir.¹⁴ Bu durum, AB'de egemenlik üzerine tartışmalara yol açmaktadır.

13 Georg Sorensen, **Changes in Statehood: The Transformations of International Relations**, Palgrave, New York 2001, s. 158-160.

14 James A. Caporaso, "The European Union and Forms of State: Westphalian, Regulatory or Post-Modern?", **Journal of Common Market Studies**, vol. XXXIV, no.1, (March 1996), s. 34.

AB ENTEGRASYON SÜRECİNDE EGEMENLİK TARTIŞMALARI

Egemenlik tartışmaları uluslararası ilişkilerin uzağında kalmamış, bazen yoğunluğu azalsa da teorik bağlamın sürekli merkezinde yer almıştır. Egemenlik ile ilgili akademik yazınlarda ortak kavramsal algılama, bu kavramla ilgili geliştirilen tartışmaların sonunun kaçınılmaz olarak bir çıkmaz sokak olduğu gibi yorumlar da yapılmaktadır. Bu tartışmalardan bir anlamda kaçışı ifade eden “egemenliğin sonu” çalışmalarına da sıkça rastlamaktayız. Fakat bu çalışmaların, ne teorisyenleri ne de popüler siyasetçileri egemenliğin geçmişe ait bir kavram olduğu yönünde ikna edemediği, bu kavramın yoğun şekilde akademik çalışmalara konu olması ve güncel siyasal dilin bir parçası olmaya devam etmesiyle anlaşılmaktadır. Egemenlik kavramı üzerine geliştirilen teorik çalışmalar bu kavramı yozlaşmış, kuşatılmış, altı oyulmuş, anakronistik, manipülasyon aracı ve hatta organize iki yüzlülük olarak ortaya koymuşlardır. Bütün bu negatif anlam yüklemelerine rağmen, son yıllarda egemenlik üzerine sayısı artan çalışmalar, bu kavramın belirsizliğine rağmen bir cazibe merkezi oluşturduğunu göstermektedir.¹⁵ Aynı ilgi, bu kavramın uluslararası siyaset dilinin sıkça kullanılan bir unsuru haline gelmesinde de gözlenmektedir. Birleşmiş Milletler’den, bölgesel kurumlara kadar birçok uluslararası yapı sürekli şekilde egemenlik kavramını kullanmakta, temel dokümanlarında egemenliğe farklı anlamlar yükleyerek yer vermektedirler. Üçüncü Dünya liderleri de egemenlikle ilgili gelişmeleri, bağımsızlıklarını vurgulamak için şiddetle izlemektedirler. Quebec örneğinde görüldüğü gibi ayrılıkçı hareketler, bağımsızlıklarını kazanmak için bu kavramı kullanırlar. Sovyetler Birliği ve Yugoslavya dağıldıktan sonra ortaya çıkan yeni devletler ile ilgili egemenlik tartışmaları, bu ülkelerin bağımsızlıklarını onaylama ya da ret anlamını taşımıştır. Dolayısıyla, egemenlik devlet gibi siyasi düzenlerin inşa ve çöküşleriyle birlikte de kullanılmaktadır.

Bunun yanında, Krasner, küreselleşme bağlamında, devlet egemenliğini etkilese bile bunun yeni bir şey olmadığını, tarih boyunca aşkın tehditlerin var olduğunu, dolayısıyla küresel eylemler gibi ulus-ötesi faaliyetlerin de devletin

15 Bülent Aras, “Egemenlik Üzerine Söyleşi”, Işık Üniversitesi, Şile, 02.01. 2007.

kontrol gücüne ve otoritesine bazı alanlarda meydan okusa bile geçmiş tehlikelerden daha sorunlu olmadığını savunur.¹⁶ Bu bağlamda, tarih boyu bazı siyasaların aşkın egemenlik anlayışını karşılaştırmalı siyasal perspektiften ele aldığı, örneğin medeniyet bağlamında üstün özellikler taşıması o siyasa merkez ülkesi yaptığı şeklinde görüşlere de rastlanır. Kalevi J. Holsti ise, egemenliğin uluslararası sistemde devleti oluşturan ve onu şekillendiren birçok özelliklerinin olduğuna vurgu yapar.¹⁷ Oysa, AB bağlamında egemenlik kavramı üye ve aday ülkelerin farklı ulus devlet model ve geleneklerinin ulusal egemenlik anlayışından ulus-üstü egemenliğe geçiş, post-modern egemenlik, uluslar-ötesicilik, devlet-üstülük, aşkın devlet, bölgesel devletler topluluğu ve egemenlik-üstücülük, federalizm, yeni-ortaçağcılık, Post-Vestfalyan devlet gibi birçok yeni teorik kavramsallaştırmalar ve tartışmalarla da gündeme gelmektedir. Her bir kavram kendi çerçevesinde ütopyik bir durumdan ziyade gerçek bir siyasi değişimi ifade etmektedir. Bu ise çalışmayı AB (teknokratik siyasal sistem) gibi kendi içinde modern egemen devleti çok boyutlu alanlarda yeni bir siyasada dönüşümü gerçekleştirmek isteyen karmaşık bir düzeni egemenlik çerçevesinde ele almayı daha bir zorlu hale getirmektedir.¹⁸

---

16 Stephan Krasner, **Sovereignty Organized Hypocrisy**, New Jersey: Princeton University Press, 1999, s.223.

17 Claudio M. Radaelli, **Technocracy in the European Union**, Longman, London-New York 1999, s. 1-28.

18 Kalevi J. Holsti, **Taming the Sovereigns: Institutional Change in International Politics**, 1. Basım, Cambridge University Press, 2004, s. 116-141. Egemenlik uluslararası siyasetin esas meşru aktörlerini tanımlar ve hukuki statü verir. İkincisi, egemenlik bu devletlerin temel karakteristik özelliklerini belirler: spesifik alan üzerinde yargısal egemenlik. Üçüncüsü, egemenlik bu aktörler arasındaki temel karakteristik ilişkileri belirler. Egemenlik siyasalar arasında koruma, devamlılık, belirli bir kulüp ya da birliğin üyeliğini sağlar ve garanti altına alır. Egemenlik aktörler arasında belirli davranışları yasaklar ya da tavsiye eder. Egemenlik kuralları devletlere belirli haklar verir. Devletler sisteminin büyük normlarını belirler. Bir uluslararası düzenin kaynağını oluşturur. Egemenlik kısaca devletlerin doğuşunu, devamını ve yok olmasına da sebep olabilir. AB ve küreselleşme bağlamında egemenliğin değişimi, dönüşümü, havuzlanması, parçalanması, paylaşılması, azalması, indirgenmesi ve aşması ve aşılması gibi birçok sıfatlar birlikte kullanılmaktadır. Bunun yanında, Taylor, C. T., *Toward World Sovereignty*, University of Press of America New York, 2002, adlı kitabında egemenliği küresel ölçekte bir federal sistemin kurulmasını savunanlar ve karşı olanların tezleri bağlamında ele almaya çalışmıştır.

Özetle egemenlik; negatif anlam yüklenen, uluslararası ilişkilerin teorik bağlamında merkezi bir yer işgal eden, popüler siyasal dil içerisinde sıkça kullanılan ve uluslararası ilişkiler ve siyaset biliminin bir olgusudur. Bu sayılan özellikleri yan yana koyunca bile kavramın muğlaklığı, değişkenliği, tanımlama zorluğu, bu kavrama yüklenen anlamların –egemenliğin öneminin azalması ya da artması- birbiriyle çeliştiği ve teorik bağlamda ele almanın zorluklarını da ortaya çıkarmaktadır. Çünkü kavramın dinamik bir tanımlama özelliği taşıması, onu uluslararası sistemin sadece egemen devlet merkezli değil, yeni oluşan devlet dışı aktörleri ve birbiriyle olan ilişkilerini şekillendirmede bir referans noktası yapmıştır.¹⁹ Yine de, egemenliğin tanımı ile ilgili birkaç kaynaktan aktarma yapmamız konuya olan dikkati artıracığı düşüncesindeyiz.²⁰

19 Hideaki Shinoda, **Re-examining Sovereignty: From Classical Theory to the Global Age**, Macmillian press, London-New York 2000, s.1-3.

20 Tahsin Saraç, “Egemenlik”, **Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük**, 5. Basım, İstanbul: Adam Yayınları, 1994, s.1325. Kaynaktaki egemen (souverain) 1. En büyük, en yüce, en yüksek, 2.son derece büyük, 3. söz sahibi, 4.bağımsız, hiçbir denetim altında bulunmayan, 5. hükümdar gibi tanımlar vardır. Ayrıca, egemen olma (souverainement) ise 1. son derece, 2.Egemenlik, bağımsızlık, tam özgürce karşılığı vardır. Bununla birlikte, egemenlik (souveraineté) sözcüğünün karşılığı 1.Hükümdarlık, 2. egemenlik, bağımsızlık 3.üstünlük ve baskınlık olarak verilmiştir. Bir başka kaynaktaki, bkz. Ferit Devellioğlu, “Egemenlik”, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 17. Basım, Ankara: Aydın Kitabevi, 2000, s. 314. hakimiyet sözcüğü hakimlik, amirlik, üstünlük ve egemenlik olarak ifade edilir. Ayrıca, hakimiyet-i milliye kavramına karşılık ulusal egemenlik ve İstiklal Savaşı yıllarında sonradan adı ulus olan Atatürk’ün çıkardığı gazete ifadesi yer alır. Hakimiyet kanununa karşılık başatlık yasası şeklinde belirtilir. Bir Almanca-Türkçe sözlükte ise, egemen (souverän): 1. bağımsız, egemen, sınırsız (hükmeden), 2. üstün, soğuk kanlı karşılığı vardır. Egemenlik (souveränität) ise bir devletin sınırsız egemenlik hakkı, hükümdarlık ve bağımsızlık karşılıkları vardır. Bkz. Vural Ülkü, “Egemenlik”, **Almanca-Türkçe Sözlük II O-Z**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Türk Dil Kurumu, Ankara, 1993, s.988. Bir başka sözlükte ise, egemen (souverän), hakimane, hükümdar, hakkı hükümdarı, hakimiyet, hükümdarlık ve hükümdarlık gibi karşılıkları vardır. Bkz. Karl Steuerwald, “Egemenlik”, **Almanca-Türkçe Sözlük**, 1. Basım, ABC Kitabevi, 1997, s.500. egemenlik sözcüğüne karşılık “aller-höchst ve gröbt” gibi en yüksek, yüce irade ve en büyük azami anlamına gelen almanca ifadeler de kullanılır.

Küreselleşmeyle birlikte devletler ve toplumlar arasında artan ekonomik, siyasi ve sosyal etkileşimler karşılıklı bağımlılık gelişmeleriyle durumu daha da karmaşıklaştıran yeni bir hal almıştır. Büyük ölçekte artan uluslararası göç ve iltica, beraberinde karmaşık bir ekonomik, sosyal, etnik şebekelerin çıkmasını sağlamıştır. Bu durum beraberinde ev sahibi hükümetlerin politikalarında ve icraatlarında yeniden millileştirme ve bu aktörleri neo-emperyalizm ya da neo-kolonializm (yeni-sömürgecilik) gibi suçlayan bir siyasal söylem geliştirmelerine sebep oldu. Dolayısıyla, doğudan batıya göçler de bu defa batı devletlerinin egemenlik anlayışını da etkilemektedir. Gerçekte ise, dramatik bir şekilde büyük fakir yığınlarının göçünü kontrol altına alma zorunluluğu vardır.²¹ Bu yönüyle küresel sistemde, siyasalar, ulusal egemenlik yapıları çok kültürlü, çok dilli, sivik, heterojen ya da etnik homojen olma durumuna göre farklı bir tavır sergileyebilirler. Amerika, kıta Avrupa'sına göre farklı bir egemenlik geleneğine sahiptir. Fakat bu durum değişim gösterebilmekte, ırkçılık ve ayrımcılık her iki kıtayı da tehdit eder hale gelebilmektedir. AB, Schengen Vizesi, Sınır Güvenliği ve Geri Kabul anlaşmalarıyla üçüncü ülkelerle iyi komşuluk ve serbest ticaret anlaşmalarıyla bu sorunun üstesinden gelmeye çalışmaktadır.

AB üye devletleri, bölgesel anlamda, kendi ulusal egemenlik haklarını ülkesellik ve özerklik konusunda, sözleşme ve konvansiyon antlaşmaları (Roma, Maastricht, Amsterdam, AİHS) yaparak sınırlandırmaktadır. Bu yönüyle AB ülkeleri klasik uluslararası sistemin kurallarından ayrılarak Vestfalya düzeninde yeni bir uzlaşmaya vardılar. Bu yönüyle, klasik

---

21 Saskia Sassen, **Losing Control?: Sovereignty in an Age of Globalization**, New York: Columbia University Press, 1996, s. 67-68. Ayrıca bkz.: Maitra, P. (1997), "Globalization of Capitalism, Agriculture and the Negation of Nation States", **International Journal of Social Economics**, Vol.24, No.1/2/3, s. 237-250-254. Kapitalist üretim faslının küreselleşmesi sistemsel olarak ulusal egemenlik ekonomik uluslararasılaşmanın amaçlarını gerçekleştirmek için sulandırmak zorundadır. Bu şekilde ekonomik milliyetçilikten, hükümetin makro ekonomik parametrelere müdahaleden vazgeçmesi, ekonominin bütünüyle şeffaf hale gelmesi, yabancı sermayenin girişinin kolaylaştırılması, çokuluslu şirketlerin adım adım güçlenerek piyasadaki pazar payının artmasını kabullenerek otarşik politikalarından uzaklaşmaktadır.

uluslararası düzenin Vestfalya egemenlik haklarını ihlal eden zorlama ve güç kullanma prensiplerini realizm teorisinin öngördüğü yaklaşımlardan kendi aralarında gönüllü olarak uzlaştılar. Neo-liberal kurumsalcılık, neo-realizm ve uluslararası toplum yaklaşımlarının egemen Vestfalya devletinin tarihi gelişimi konusunda farklı açıklamaları vardır. Örneğin, neo-realizm 1968 Prague müdahalesi sonucu gelişen Brejnev doktrini sonrasında nüfuz edilmiş bu devletin (non-Westphalia) davranışını açıklayamaz.²² Fakat, De Gaulle iki defa İngiltere'nin üyeliğini reddetmesinde AT'nin gevşek bir ekonomik işbirliği örgütünden ziyade Post-Vestefalyan bir yeni düzen kurulmasını istediğini varsayabiliriz. Elbette burada 'boş sandalye krizi' gibi durumlarda AT üyesi Fransa'nın bu yeni düzende merkezi siyasi federalizm gibi ulusal egemenlik devri konularında hassas olmuştur. Aynı şekilde, AB entegrasyon sürecinde ulus-üstü yaklaşım ile hükümetler-arası yaklaşım sürekli rekabet halinde olup üye ülkelerin ulusal ya da ulus-üstü çıkar ve egemenlik öncelikleri güvenlik, savunma, dış politika, parasal birlik, Anayasanın reddi ve Lizbon anlaşmalarında uzlaştırılmaya çalışılmıştır. Örneğin, Lizbon Antlaşmasında (2007-2009) özellikle federasyon ve AB Anayasası kavramlarının kullanımından kaçınılarak ancak Avrupa Konseyi Başkanlığı, Avrupa Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği, AB Parlamentosu'nun ortak karar alma yetkisinin genişletilmesi, AB Komisyon üyeliğinin 2/3'e indirilmesi, Temel Haklar Sözleşmesinin kurucu anlaşmalara eşdeğer olması,

---

22 Stephen D. Krasner, "Compromising Westphalia", **International Security**, vol. XX/3, (Winter 1995/96), s. 117-130. Bkz: John McCormick (1999), **Understanding European Union**, London: MacMillan Press, s.10. Realizm, anarşik küresel sistemde devletlerin çatışma ve işbirliği metotlarını kullanarak devletler arasında güçler dengesini gözeterek güvenliğini garantiye almak istediğini savunur. Realistler AB'yi egemen devletlerin bir araya gelmesi olarak görür. AB ülkeleri kendi meseleleri konusunda otoritelerini koruyarak işbirliği için kurulan ortak üniteleri sadece kendi çıkarlarına hizmet ettiği oranda yetkilendirir. Gerekli gördüğünde verdiği yetkiyi geri alma hakkına mahfuzdur. Ancak, üye devletlerin çıkarlarını bu şekilde en iyi oranda kolladığı sürece, AB varlığını sürdürebilecektir. Bu teori 1940'lardan 1960'lara kadar uluslararası ilişkilerde hakimdir. Fakat 1970 ve 1980'lerde yerini ileri bir aşamaya, neo-realist teoriye bırakmıştır. Neo-realizm, kurumların yapısına ve devletlerin değişen güç yapısına dikkat çekerek uluslararası ilişkilere anarşik düzende sistem ve yapı etkisini tartışarak analiz düzeyini çoklu boyutta geliştirmiştir.

AB'den ayrılmanın getirilmesi, AB'nin uluslararası hukuk kişiliğini AT'nin yerine kazanması, AB Parlamento üye sayısının 750 olarak sınırlandırılması²³ gibi AB'nin ulus-üstü egemenlik yaklaşımını güçlendiren maddeler 2014'ten sonra uygulanmak kaydıyla kabul edilebilmiştir.

Bu çalışmada, Avrupa entegrasyon sürecinde ulusal egemenlik tartışmalarını ele alırken, konu kendi içinde bir meşruiyet, rasyonel bir söylem ve uluslararası yönetim bağlamında ayrıca adalet, ölçek ve şeffaflık gibi konuları da kapsamaktadır.²⁴ AB'nin ulus-üstü ulus ve egemenlik inşası siyaset biliminin temel kavramlarını da içermektedir. Bu yönüyle, yeni post-Vestfalya düzeninin AB'nin kuruluşundan günümüze kadar Avrupa'ya barış, refah, düzen ve istikrar getirme bağlamında klasik Vestfalyan egemen milliyetçi ulus devlet siyasalarıyla sürekli bir rekabet halinde olduğu hem Avrupa'ya hem de uluslararası topluluğa gösterilmek istenmektedir. 2008 finansal ve sonrasında Euro borç krizine rağmen AB'ye başarılı bir barış projesi olarak Nobel ödülü verilmiştir. Çünkü 2004 sonrası süreçte çoğu fakir 13 yeni üyeyi AB sistemine dahil ederek başarılı şekilde genişlemiş ve AB Anayasa krizinin (2005-6) üstesinden Lizbon Anlaşmasıyla (2007-9) gelmiştir.

Klasik AB'yi açıklayan entegrasyon teorileri arasında işlevselcilik, neo-fonksiyonalist ve hükümetlerarasıcılık gibi farklı kategorik yaklaşımlardan başka yeni bakış açıları da vardır. Uluslararası ilişkiler teorisi ve AB çalışmalarında rasyonel düşünürler (realistler, liberaller ve kurumsalcılar) genellikle AB kurumlarını üye devletlerin bilinçli olarak kendilerini belirli alanlarda egemenliklerini sınırlayan bir kurgu olarak yorumlar. Kurgusalcılar/

23 İrfan Kaya Ülger, **Avrupa Birliği Rehberi**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2008, s. 89-91.

24 Jens Steffek, "The Power of Rational Discourse and the Legitimacy of International Governance", European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, **EUI Working Papers**, Rsc no. 2000/46, s. 1, 20-21. Günümüzde bürokratikleşme ve fonksiyonel farklılaşma ulus-üstü düzeye çıkarak uluslararası örgütlerin sayısını artırmıştır. Dolayısıyla, modern yaklaşım eşitlik ve evrensellik ilkelerini rasyonel bir zemine oturtturarak uluslararası işbirliğini destekler. Uluslararası yönetim kısmı ve parçalı şekilde bütün devlet davranışlarını uluslararası kurullarla kontrolü altına alamaz. Sadece uluslararası antlaşma bazı egemenlik haklarını sınırlandırabilir.

Yapısalcılar/Sosyal inşaacılar (constructivism) ise, AB kurumlarını daha analitik bir çerçevede Avrupa'nın aktörleri sosyalleştiren, oluşturan ve onların temel tercih ve kimliklerini belirleyen bir etkileşim olarak görür. Bu yönüyle rasyoneller ince güç analiz yapmakla suçlar iken, kurgusalıcılar diğer tarafı eski ve bilineni tekrarlamakla suçlar. Bu yönüyle ilk teorik ayırım sadece AB çerçevesinde analiz düzeyini korur iken, yeni ayırımda küresel ve kurumsal bağlamda uluslararası ilişkileri de bütünüyle kapsayan bir tartışma başlatmıştır.²⁵ Bu yönüyle egemenlik konusunda aynı şekilde geniş bir karşılaştırma sahasına sahiptir.

Harold J. Laski, egemenlikle ilgili teorilerin genelde üç yönünün olduğunu vurgular: İlk olarak, kavram devletle birlikte bir tarih analizi yaparken, ikinci olarak, bir hukuk teorisi öngörür; üçüncü olarak, sosyal düzeni belirleyen bir siyasi organizasyon öngördüğünü söyler.²⁶ Aynı şekilde, Avrupa ülkeleri de, savaş sonrası süreçte modern egemen devlet sistemlerini, tarihsel, hukuki ve siyasal kurumlarını yeni bir sosyal düzen oluşturacak şekilde dönüştürmektedirler.

Bu bağlamda, dünyanın birçok bölgesinde devletler, bu yeni değişim karşısında gelecekle ilgili belirsizlikleri azaltma yönünde çözüm arayışları içine girmişler ve bunda da büyük oranda başarılı da olmuşlardır. Yine de bu gelişim, Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi, tam bir siyasi anayasal devlet formatına kavuşamamıştır. Ancak, bu yolda çok büyük kazanımlar elde edilmiştir. Küreselleşmeyle birlikte birçok ulus devlet egemenliğini kaybetmeye başlamakta ve karmaşık sorunların üstesinden gelmekte zorlanmaktadır. Oysa, bu ulusal egemenlik kavramı, AB bağlamında egemenliğin kaybedilmesinden ziyade egemenliğin havuzlanması, paylaşılması ve transfer edilmesi şeklinde ifade edilir. Böylece, bütün AB ülkeleri kendi egemenliklerini ortak olarak birlikte havuzlarlar. Burada dilsel bir jimnastikten öte şayet egemenlik bütünüyle terk edilmiş olsaydı ve AB'den beklenen ekonomik sonuçlar farklı

25 Mark A. Pollack, "International Relations Theory and European Integration", Italy: European University Institute, **Robert Schuman Center for Advanced Studies, EUI Working Papers**, Rsc no. 2000/55, s. 18.

26 Harold J. Laski, **A Grammar of Politics**, Harper Collins Publishers, 1967, s. 44.

çıkıyordu, o zaman sorunlar daha bir karmaşık hale gelecektir.²⁷

Günümüzde de finansal ve Euro egemen borç krizinde sorunun tarafları ulusal ve AB ölçeğinde birlikte kararlı, disiplinli ve tavizsiz çözüm önerileri geliştirmişlerdir. Yeni AB düzeninde egemenlik inşasında AB'nin federal para sistemine Maastricht kurallarına mali yönden de derinleşmenin zorunluluğu ortaya çıkmış ve bu çerçevede AB fiili olarak zor da olsa mali federalizmin kriz yaşayan ülkelerde gereklerini yerine getirmiştir. Kısmen bu krizin üstesinden gelinmekte olduğu konusunda güçlü bir algı da oluşturulmaktadır. Fakat, bu krizle birlikte süreç AB'nin tam ekonomik birlik ve mali federalizmin kurulması gibi henüz AB'nin siyasal entegrasyonu için AB dayanışması olduğu şeklinde başarılı bir kamu diplomasisi yürütülememektedir. Buna sebep olarak AB ve öncü üye ülkelerdeki liderlik ve vizyon sorunu gösterilebilir. Ancak, siyasal liderlerin kısa vadede seçmenlerin reaksiyoner tepkilerinden çekinmeleri (Bavyera seçmeninin Yunanistan'ın borç finansına tepkisi), milliyetçi ve aşırı ırkçı grupların AB Parlamentosu ve üye ülkelerde güçlenmesi, orta ve uzun

27 David Robertson, **The Routledge Dictionary of Politics**, Routledge, London 2004, s. 454. Egemenlik dünyanın belirli bir parçasına sahip olma ya da kontrol etme hakkı anlamına gelir. Günümüzde bu kavramın monarşiyle bir ilgisi olmayıp, egemenin belirtirlerini gösterse de, esasında bir ülke ya da kurumun belirli bir toprak parçası üzerinde siyasal ve bağımsız bir yönetim kurma düşüncesidir. Kolonyal dönemde ülkeler arasında ada ya da bir coğrafyanın kontrolünü ve yönetimini ele geçirmek için egemenlik hakları uluslararası sorunların odağı olmaktadır. Fakat egemenlik bir ülkenin iç düzeninin şekillenmesinde geçerli bir söyleme sahiptir. Bu bağlamda, bir halkın egemenliğini tartışmak fiili olarak elitlerin yönetimine karşı çıkmak anlamına da gelir. Egemenlik, fiili gücün karşısında olan bir meşru yönetim anlamına da gelir. Kısaca, bir ülkenin ya da bölgenin uzun bir dönem fiili olarak kontrol altında olması onun egemenliğinin reddedilmeyeceği anlamına gelmez. Ayrıca egemenlik bağlamında gündeme gelen ulusal bağımsızlık bir ülkenin nihai otoritelerinin kendi vatandaşlarını etkileyen önemli kararlar alabilmesidir. Örneğin, AB'nin yetkilerinin genişlemesi tartışmaları, beraberinde egemenlik dilinin kullanılmasını gündeme getirmiştir. İngiltere de AB'nin ortak bir Avrupa kuru oluşturması (ECU), Avrupa Merkez Bankası kontrolünde Euro'nun tek para olarak piyasaya çıkması, İngiltere'de egemenliğin kaybedilmesi şeklinde yorumlanmaktadır. Aynı şekilde, silah kontrol anlaşmaları da bir ülkenin askerî yeteneklerinin araştırılması ve denetiminin gündeme getirilmesi, egemenliğin gevşetilmesi şeklinde algılanmaktadır.

vadede kamuoyunun politik psikolojisinin entegrasyon lehinde olgunlaştığında hukuki ve yasal metinlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Burada, elbette AB Ortak Pazar sonrası başarılı şekilde federal Para Birliği'ni kurmuş ve başarılı şekilde Euro 18 AB üyesi ülkenin ulusal ortak para birimi olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, Euro dolar karşısında 1.36\$ değerinde uluslararası finans sisteminde rezerv, değişim ve yatırım enstrümanı haline gelmiştir. Son dönem Yunanistan'da yaşanan Euro borç krizi sürecinde sorunlar AB'nin Maastricht Kriterlerini yapısal olarak uygulamanın önemini göstermektedir. 2008'de ABD'de başlayan finansal kriz bazı AB üyelerinde (Yunanistan, Portekiz, İspanya, İrlanda) Euro'nun sıkı para politikası gerektirmesi kamu maliyesinde borç krizine sebep olmuştur. AB'nin (2004-2007) çoğu fakir 13 merkezi ve doğu Avrupa ülkesini yeni üye olarak alması bu kriz şartlarında AB'yi yapısal olarak zor durumda bırakmıştır. Fransa ve Almanya gibi güçlü AB üyesi ülkelerin mali reformu Yunanistan'a dayatmaları ve Yunan hükümetinin Euro'dan çıkma tehditleri Euro'nun dolar karşısında 1.11 paritesine kadar inmesi ve siyasi olarak hem AB hem Yunanistan Euro'dan çık(arıl)ma maliyetini göze alamamıştır. Avrupa Federal Para Birliği, Avrupa Mali Ekonomik Birliği de gerektirmektedir. ABD bu finansal krizi kısmen Keynesyen para politikalarıyla aşmaya çalışmıştır. AB Avrupa Bankalar Birliği kurmuştur, fakat AB üyesi ülkelerin ekonomileri birbiriyle bütünleşmekte Yunanistan gibi ulusal sanayisi zayıf tarım ve hizmet sektörünün göreceli olarak etkin olan ekonomilerin kamu maliyesi açık verecektir, dolayısıyla bu durum yapısal olarak orta ve uzun vadede mali ve siyasal entegrasyonu gerektirmektedir. Bunun yanında AB'nin en önemli özelliği, üyelik için aday ülkelerin liberal ve demokratik olmayan otoriter egemen ulus devlet yapılarını 'Copenhag' Siyasi ve Ekonomik Kriterleri ve AB kendi hukuksal mevzuatını (Acquis Communitari) diğer Avrupa kurumları aracılığıyla aktif ve pasif, içeriden ve dışarıdan Avrupalılaştırmasını gerçekleştirmektedir.²⁸

Burada geçmiş ve gelecekle ilgili değişken, kaygan ve karmaşık bir resimde şimdinin analizini yapmak ve somut bilimsel öngörülerde bulunmak

28 Milada Anna Vachudova, **Europe Undivided: Democracy, Leverage, Integration After Communism**, Oxford University Press, NewYork 2005, s. 63-132.

oldukça zorlu ve riskli bir hedef olacaktır. Bütün bu zorluklar ve negatif anlam yüklemeleri ve yaygın kullanımı ile akademik cazibesi arasında anlam kurmaya çalışmak birçok araştırmacının işaret ettiği çıkmaz sokağa girmek anlamına gelebilir. Ancak, bu kavramın belirsizliğini azaltma yönünde mütevazı bir çaba egemenlik olgusunu kavramsal tartışmaları belirli ülke deneyimleri üzerinde yeniden ortaya koymakla yapılabilir. Bu noktadan hareketle makalenin hedeflediği küreselleşme, bölgeselleşme, uluslararasılaşma ve Avrupa Birliği örneğinde egemenlik sorunsalını tartışmaya açmanın bahsedilen alanda mütevazı bir katkı yapmaya aday olduğu söylenebilir. Bu bölümde egemenlik kavramını muğlak içeriği ile ortaya koymaya, tarihsel süreç içerisinde aldığı değişik şekiller, dönüşümler ve farklılaşmalar ifade edilmeye çalışılacaktır.

Egemenlik konusu BM gündemine savaş, kuraklık ve gıda krizi, diktatöryel rejimler, azınlık haklarını ihlal eden Irak, Somali, Haiti, Ruanda, Bosna, Kamboçya, Liberya ve Afganistan, Irak, Libya, Suriye gibi birçok başarısız ülkelerle de gündeme gelmektedir. Fakat, Avrupa ülkeleri AB'yi kurarak kendi aralarında ortak bir para birliği kurdular. Bunun yanında, 1950'den beri Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'yla başlayan yönetim ve birleşmeye devam etmektedirler. Pilpott'un ifadesiyle, uluslararası düzene müdahale ve entegrasyon bağlamında iki şekilde bir müdahale vardır; Ruggie'ye atıfla egemen devletler sistemini değiştiren ve uluslararası siyaseti değiştiren egemenlikte meydana gelen iki devrime işaret eder.²⁹ Birincisi, Vestefalya Barışı ile Orta Çağ sonrası Avrupa'da ortaya çıkan Avrupa devletler sistemi günümüz modern uluslararası sistemin merkezini oluşturur. İkincisi ise, dünyaya yayılan kolonyal sistemin II. Dünya Savaşı sonrası süreçte kolonyal ülkelerin bağımsızlığıdır. Egemenlik devrimlerinin temel sebebi, siyasal otorite ve adalet konusundaki düşüncelerde devrimsel değişimlerden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, düşüncelerde meydana gelen büyük değişimler çoğulcu yapıda bir krize sebep olur ve hakim uluslararası düzenin meşruiyeti sorgulanır hale gelir. Dolayısıyla, çelişkiler, savaşları, ayaklanmaları, protestoları ve siyaseti

29 Daniel Philpott, **Revolutions in Sovereignty: How Ideas Shaped Modern International Relations**, 2006, s. 1-2, <http://press.princeton.edu/chapters/s7094.html>, (Erişim tarihi: 30.08.2006).

etkileyerek yeni bir düzen oluşturabilir. XX. yüzyılda egemen devlet yapısını şekillendiren düşünce milliyetçilik ve kolonyal bağımsızlığı savunan kendi kaderini tayin düşüncesi idi ve bu egemen devletler sistemini küresel alana yaymıştır.³⁰

Ancak, bunun yanında, Avrupa da kendi içinde birçok farklı Avrupalı (Batı-Güney-Doğu) barındırmaktadır. Avrupa'nın sınırları siyaset ve ideoloji sorunlarıyla çevrilerek farklı rejimler tarafından da kuşatılmıştı. Rusya, Türkiye, Franco zamanında İspanya, Yugoslavya, Romanya ve Arnavutluk farklı rejimleriyle Avrupa'nın sınırlarının içinde ya da dışında idi. Oysa, şimdi bu ülkeler AB'nin komşusu ya da üye devletleri oldular, ya da yakın bir zamanda üye olacaklardır. Dolayısıyla, Avrupa'nın belirli zaman aralıklarında güneyi, kuzeyi, doğusu, batısı ve merkezi değişim göstermektedir.³¹ Bu merkez ve doğu Avrupa ülkelerinin üye olması ile Ukrayna³², Rusya ve Gürcistan'a AB'nin kendi arasında belirli farklılıklar olsa da AB, Ukrayna'ya diğer BDT üyesi, fakir ve yolsuzlukların olduğu bir ülke gibi davrandı. Oysa bu devlet AB'nin üyesi olmak istiyordu.³³

AB Ukrayna ile geç olsa da Ortaklık Anlaşması imzalamış ve AB/NATO kararlılıkla Rusya'ya karşı ciddi yaptırım kararları almış ve Ukrayna ile dayanışma içerisine girmiştir. İlginç şekilde ilk defa bir ülkede AB ile ortaklık anlaşması süreci ülkenin toprak bütünlüğü ve egemenliği Rusya-AB-NATO arasında çekişmeden dolayı tehdit, bölünme ve iç savaşa sürüklenmiştir. Burada krize neden olan şeyin özünde AB'ye üye olan Doğu Avrupa ülkeleriyle benzer koşullara sahip Ukrayna'nın yaşam standartlarını komşuları gibi AB'ye üye olarak yükseltmek, bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğünü korumak istemesidir. Şimdi ise, AB'de ekonomik entegrasyon sürecinde egemenlik konusu incelenecektir.

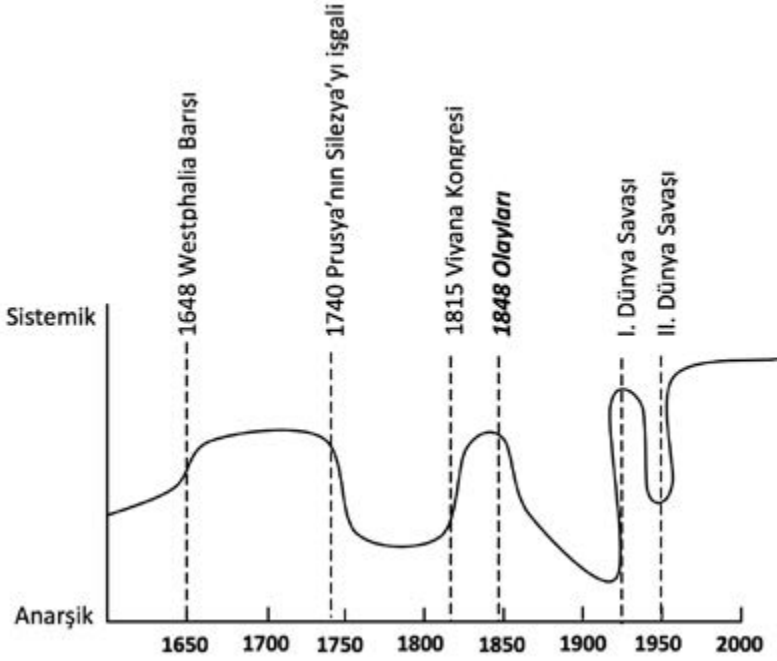
30 A.g.e., s. 1-2.

31 William Wallace, **The Transformation of Western Europe**, Pinter Publishers, London 1991, s. 8-9.

32 Jhon Gillingham, **Design for a New Europe**, Cambridge University Press, New York 2006, s. 194-218.

33 John Vogler ve Charlotte Bretherton, **The European Union as a Global Actor**, Routledge Press, New York 2006, s. 153-154.

Şekil 5: Devletler Sisteminin Merkezini Belirleyen, Devletler Arasındaki İlişkileri Genel İlkeler Olarak Düzenleyen Egemenliğin Doğası Hakkındaki Baskın Görüşler

Kaynak: O. Sander, **Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e**, İmge yay., Ankara 2002, s.78.

Kilise, Papalık, İmparatorluk, Ulusal Monarşiler, Krallar, Şehir devletleri, Soylular, Burjuvazi, Lordlar gibi feodal yapılar arasındaki mücadele 19. yüzyıla kadar sürmüştür.

AB SÜRECİNDE EKONOMİK BİRLİK VE EGEMENLİK

Ekonomik entegrasyon kısaca bir ya da birkaç ekonomi arasındaki ekonomi sınırlarının kaldırılması anlamına gelir.³⁴ Egemen ulus devletlerin

³⁴ Murat Alakel, Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Egemenlik Sorunu, **Marmara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslar arası İlişkiler, Doktora Tezi**, 2008, s. 140-143.

AB Entegrasyon Sürecinde Egemenlik ve Sosyal Politikalar Hakkında Teorik Tartışmalar

yayılmışından sonra dünyada Avrupa bölgesinde başlayan ekonomik entegrasyon bütün kıtalarda etkili olmuştur. Ekonomik sınırlar ülkelerin yersel sınırlarıyla aynı anlama gelmez. Bu çerçevede, ekonomik entegrasyon ulusal sınırların fiziki ve potansiyel malların, hizmetin ve üretim faktörlerinin ulaşım, fiyat ve nitelik olarak serbestçe dolaşımı anlamına gelir.³⁵

Avrupa Birliği'nin entegrasyon sürecinin gelişimi Bela Balassa'nın analizini yaptığı ekonomik işbirliğinden başlayıp, gümrük birliği, ortak pazar, ekonomik birlik ve tam ekonomik entegrasyonla birlikte siyasi birliği oluşturacaktır diyebiliriz. Batı Avrupa ülkelerinin girişimiyle 1948'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü kurulmuştur. Sonrasında Paris Antlaşması'yla kurulan AKÇT, enerji sektöründe uluslar-üstü bir kurum oluşturmuştur. 1957 Roma Antlaşması'yla kurulan AET, 10 yıl sonrasında Gümrük Birliği'ne fiili olarak geçmiştir. 1986'da imzalan Tek Avrupa Senedi ise, AT üyeleri arasında bir iç pazarın kurulmasına engel olan fiziki, teknik ve mali engellerin kaldırılması kararına varmıştır. 1991 Maastricht Antlaşması'yla kurulan Ortak Pazar ise; AB'ye üye olan ülkeler arasında malların serbest dolaşımının yanında üretim faktörlerini oluşturan sermaye, hizmet, işgücü gibi faktörlere serbest dolaşım sağlamıştır.

Geleneksel uluslararası örgütlerde ya da çok taraflı yapılan ekonomik işbirliği anlaşmalarında (GATT ve WTO) üye ülkeler ekonomik avantajlar elde etmek için ulusal egemenliklerini sınırlandırır. Fakat, burada bu tür anlaşmaların uygulanmasında esas olarak üye ülkenin isteyerek belirli konularda egemenlik hakkını işbirliği bağlamında sınırlandırma durumu vardır. Kısaca, ev sahibi ülke, ekonomik çıkarını ya da diğer sebeplerle millî menfaatlerini korumak amacıyla anlaşmayı uygulamayabilir. Duyûn-u Umumiye, Calvo, Drago ve millileştirme gibi ekonomik politikalardan dolayı artık ülkeler ekonomik sebeplerle işgal edilememektedir. Dolayısıyla, zarar gördüğünü iddia eden ülke ancak karşılıklılık ya da stratejik ulusal çıkar ilkesine dayanarak öteki ülkeye verdiği tavizden vazgeçer. Uluslararası arenada kararları uygulayan bir

---

35 Jacques Pelkmans, **European Integration: Methods and Economic Analysis**, Pearson Education limited, New York 2001, s. 1-17.

üst yargı olmadığı için, üye ülke egemen veto gücünü kullanarak ya da iradi olarak dışarıda kalır. Oysa, AB topluluk metodu yani entegrasyon gayesi ile egemenliğini, kendi yargısı, bürokrasisi ve siyasi kurumlarıyla ulus-üstü bir yapıda ekonomik alanlarda havuzlayarak birlikte kullanmaktadır.³⁶

Egemenlik kavramı, güç ve otorite ile birlikte kullanılır. Burada gücü etkinlik, yürütme ve uygulama olarak ele alıyoruz. Otorite ise sorumluluk, saygınlık, güvenilirlik ve açıklık ve hesap verebilir anlamında kullanılmaktadır; ancak, AB'nin de etkisiz olduğu durumlar da olabilmektedir. Fakat, AB'ye üye ulus devletlerin egemenliği, belirli bir irade ile ekonomik entegrasyon ve kendi sınırlarında bir norm oluşturmak için küresel ya da bölgesel anayasal sonuçlar doğuracak bir düzen arayışı içinde olabilmektedirler. Bu süreçte, uluslararası sistemde ve uluslararası hukukta devletlerin mutlak egemenliklerini sınırlandırıcı kurumsal otorite yapma eğilimleri vardır.³⁷ Maastricht Antlaşması'yla AB'yi kuran ülkeler Avrupa'nın Ortak Pazarının fiili ve hukuki olarak altyapısını Tek Avrupa Senedi'yle gerçekleştirmeyi kararlaştırmıştı. Bu durumu aslında ekonomik yapılanma bakımından ulusal ölçekteki piyasa ve aktörlerin geleneksel hiyerarşisinin coğrafi olarak; çeşit ve ölçek bakımından egemenliğin de Avrupa düzeyinde yeniden kurulması olarak görebiliriz.

Gerçekleşen bu 'Tek Pazar' beraberinde mali, fiziki ve teknik alanlarda çok kapsamlı bir hukuki düzeni de oluşturmuştur. Avrupa Birliği'nde hukuki mevzuatın belirlenmesinde ve uygulamada birçok fiili sorunlar doğurmuştur. Çünkü Ortak Pazar, malların serbest dolaşımının yanında kişilerin ve hizmet sektörünün de serbest dolaşımına özgürlük sağlamıştır. Bu yeni durum, rekabetten güvenliğe farklı AB vatandaşlarının AB piyasası içinde tek bir Pazar olarak hareket etmesi sonucunda, birçok hukuki ve ekonomik sorunu da beraberinde getirmektedir.³⁸ Örneğin, farklı teknik, fiziki ve mali standartların

36 Pelkmans, J., *a.g.e.*, s. 4-5.

37 Winston P. Nagan, Sam T. Dell ve Craig Hammer, "**The Changing Character of Sovereignty in International Law and International Relations**", Institute for Human Rights, Peace and Development-University of Florida, 2003, s. 59, www.law.ufl.edu/faculty/publications/pdf/sov.pdf. (Erişim Tarihi: 01.06.2007).

38 N. Green, T.C. Hartley ve J.A. Usher, **The Legal Foundations of the Single**

AB Entegrasyon Sürecinde Egemenlik ve Sosyal Politikalar Hakkında Teorik Tartışmalar

uyumu, düzenlenmesi, birleştirilmesi, esnek ve dinamik olarak yenilenip uygulanması ve denetlenmesi gibi sorunlar vardır.

Şekil 6: Bela Balassa'nın Ekonomik Entegrasyon Süreçleri

Seviye	Tanım	Özellikler/Yorumlar
Serbest Ticaret Bölgesi	*İthalatı engelleyen tarif ve kotalar üye ülkeden kalkar. *Üye ülkeler milli tarifelerini üçüncü ülkelere karşı korur	GATT'ın temel amacı, Pozitif Birleşme Yok
Gümrük Birliği	*GB üyesi ülkelere mal piyasasında ayırımın kaldırılması. *Tarifelerin üçüncü ülkelere karşı birleştirilmesi (Ortak Kota Yok)	GATT'ın temel amacı, Pozitif Birleşme Yok
Ortak Pazar	*GB ve Faktör hareketlerine serbestlik sağlanması	GATT'ın ötesinde: tanım hizmetleri de içerir. Pozitif Birleşme Yok
Ekonomik Birlik	*OP ve farklı ulusal ekonomik politikaların uyumlaştırılması	Pozitif Birleşme var oldukça belirsiz
Tam Ekonomik Entegrasyon	*Para, mali, sosyal Merkezi, Üniter devlet ve diğer politikaların birleştirilmesi Ulus-üstü otoritenin kurulması ve kararların üye ülkeleri bağlaması.	Merkezî, Üniter devlet vizyonu, ulus-üstülük var

Kaynak: Bela Balassa, 1961.³⁹

Bu ekonomik entegrasyon sürecinin AB'ye üye ülkelerin ulusal ekonomilerinin gelişmesinde ve zenginleşmesinde oldukça büyük payı vardır. Bahadır Kaleağası, "AB'de egemenlik kimin?" sorusunu şöyle cevaplar: "Sayısal olarak %1.27 şeklinde AB bütçesinin üye ülkelerinin toplam ulusal geliri içinde belirlenen en yüksek orandır ve 2001 AB bütçesinin %1.06,

European Market, Oxford University Press, New York 1991.

39 Jacques Pelkmans, **European Integration: Methods and Economic Analysis**, 2001, s. 8. ve Swann, D., **The Economics of the Common Market Integration in the European Union**, Penguin Books, Harmondsworth 1995, s. 12-34.

yani 96 milyar Euro seviyesinde kaldığını belirtir.”⁴⁰ Daha sonra bu rakam 130 milyar € civarında kalmış, 2014-2020 içinse AB Komisyonu 146 milyar € toplamda ise 1 trilyon € olmasını istemektedir; çünkü AB’nin üye sayısı 28 olmuştur.⁴¹ AB günümüzde 15 trilyon doları aşan GSMH ile dünya’nın en büyük ekonomisi olmuştur.

AB’de ulusal egemenlik konularıyla ilgili yapılan değerlendirmelerde, AB bütçesinin büyüklüğü referans olabilir. Bu dayanak noktasına göre, aslında AB’de ulusal devlet, kamu düzeninde baskın unsurdur. Bunun yanında, AB bütçesinin üçte ikisi; tarım politikası, bölgesel kalkınma ve sosyal dayanışma fonları kanalıyla üye ülkelere geri döner. Ulus devlet AB’nin mali boyutunda tartışmasız egemenlik kaynağını oluşturur. Burada, AB’ye üye devletlerin temel özelliği; ulus devletin değişimini bir yönden ulus-üstü, diğer yandan da ulus-altı yerel ve bölgesel yönetimlerini güçlendirerek yeniden şekillendirmektir.⁴²

Avrupa kurumlarının yeniden inşasının canlandırılması üye devletler arasındaki uluslararası işbirliği sonucunda, ulusal rasyonel tercihler ve pazarlıklar sonucu, uluslararası örgütler eliyle gerçekleşmiştir. Çünkü üye devletlerin yürütme gücü, egemenliklerini korumak için dolaylı şekilde ikame ilkesini ve egemenliğin havuzlanması ya da AB kurumlarına kendi temsilcilerini atayarak yetkilendirmeyi savunmakta ve bu süreçte ulus devletin otonomisi bir meydan okumaya maruz kalmamaktadır; ayrıca üye ülkelerde kamuoyu federalistler ve milliyetçi-ulusalcılar şeklinde rekabet halindedirler.⁴³ Hükümetlerarasıcılar gerek Ortak Pazar ve Maastricht’le kazanılan kurumsal yapıya rağmen ulus devletlerin AB siyasetinde ulus devletin baskın olduğunu sonraki birçok reformun da AB üye devletlerinin siyaset yapım

---

40 Bahadır Kaleağası, **Avrupa Yolunun Haritası: Brüksel Seyir Defteri**, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 89.

41 **“EU Budget 2014-2020: The €1 trillion deal”**, <http://www.euractiv.com/priorities/eu-budget-2014-2020-euro-deal-linksossier-514729>, (Erişim tarihi: 21.09.2012), s. 1.

42 Kaleağası, **a.g.e.**, s. 89.

43 Andrew Moravcsik, “Inter-state Cooperation and Institutional Choice”, **Perspectives on World Politics**, (ed. Little, R. ve Smith M.), Routledge, 2006, s. 142-150.

AB Entegrasyon Sürecinde Egemenlik ve Sosyal Politikalar Hakkında Teorik Tartışmalar

ve yürütme gücünü güçlendirdiğini savunurlar. Avrupa entegrasyonu birçok hükümetlerarası pazarlıklar sonucu gelişse de, hiç kimse üye devletlerin kendi topraklarında yaşayan vatandaşları üzerindeki resmi otoriter kontrol gücünün arttığını iddia edemez. Devletler büyük oranda güçlü finansal, zorlayıcı ve normsal kaynaklara sahip olsa da siyasal kontrolün mekanında temel değişimler meydana geldi. Önemli alanlarda karar verme düzeyi Avrupa alanına taşındı. Böylece, üye devletlerin egemenlikleri ortak karar verme mekanizması ve ulus-üstü kurumların siyaset belirleme süreçleriyle sulandırıldı.

Buna ek olarak, Avrupa devletleri, ulusal çıkarların temsilinde ve uluslararası arenaya taşınıp korunmasındaki eski ulus devletin tekel gücünü kaybetmektedirler.⁴⁴ Bu yönüyle AB entegrasyon sürecinde ekonomiyi ilgilendiren temel konularda Ortak Pazar, Gümrük Birliği, Para Birliği vb. konularda AB Komisyonu ve Adalet Divanı ulus-üstü egemenlik anlayışını yansıtan bağlayıcı kararlar alır. Bunun yanında, AB entegrasyon sürecinde temel belirleyici otonom üye ülkelerdir, çünkü Avrupa Konseyi, AB Bakanlar Konseyi aracılığıyla doğrudan egemen devletler ortak olarak AB kurumlarını: AB Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Adalet Divanı'nı etkiler. İkinci görüş ise, AB Konsey ve Bakanlar Konseyi'nin ulus-üstü AB kurumlarıyla birlikte egemen devletlerin hakimiyetinden ziyade çoklu düzeyde birlikte egemenliğin: karar verme yetkisinin paylaşılarak yönetişimin: AB, ulusal, bölgesel ve yerel gerçekleştiği söylenir; örneğin, politika belirleme, karar verme, uygulama ve yargısal hüküm vermeyi üye ülkeler, devlet egemenliğini sınırlayarak, Avrupa ölçeğinde yapılandırma ve devletin yetkilerini paylaşma ve aktivist bir AB Adalet Divanı ile yeni güçler ayrımı ve birlikteliğini düzenler.⁴⁵

Burada elbette AB'nin bütçesini 2014-2020 dönemi için 1 trilyon Euro'ya çıkarma çabası başarısız kalsa da, AB ulus-üstü egemen düzenini

44 Gary Marks, Liesbet Hooghe ve Kermit Blank, "Integration Theory, Subsidiarity and The Internationalisation of Issues: The Implication for Legitimacy", Florence: European University Institute, **EUI Working Paper**, Rsc No.95/7, 1995, s. 1.

45 Marks, G., Hooghe, L. ve Blank, K. (1996), "European Integration from the 1980s: state centric v. Multi-level governance", **Perspectives on World Politics**, (ed. Little, R. ve Smith M.), Routledge, 2006, s.151-163.

ve varlığını korumak için Euro borç krizinde mali federasyona doğru fiili olarak başarılı kararlı sert müdahalelerde bulunmuştur. Bu süreçte federal Euro'nun korunması ve mali federalizm konusunda AB'nin yeni başkanı ve AB Komisyonu'na önemli görevler düşmektedir. Çünkü AB bu yeni süreçte ekonomik kriz ve 2004-07-13 yıllarında 13 yeni üyesinin AB'ye tam uyumunu sağlamaya, genişlemekten ziyade derinleşmeye odaklanacağı gözlenmektedir bu beş yılda. AB 511.434.812 milyonu aşan nüfusu ile vatandaşlarının yıllık geliri 34.500 \$ olan, yaklaşık GSMH 15.85 trilyon \$ ile dünyanın en büyük ekonomisi olmuştur.⁴⁶ AB için 2020 hedefi sürdürülebilir ekonomik büyüme, rekabet, işsizliği azaltmak ve yenilikçiliği öncileyen bilgi ekonomisine yönelmek temel hedefler olarak gözükmektedir.

AB'DE SOSYAL BÜTÜNLEŞME VE EGEMENLİK

AB'de sosyal politikanın temelleri ve gelişimi incelendiğinde, Batı Avrupa'nın tarihsel gelişimine, refah devletinin oluşumuna, farklı ideolojik ve işçi-işveren, birey-devlet arasındaki siyasi hareketleri anlamak gerektiği ortaya çıkmaktadır. Avrupa'da sosyal bütünleşme hareketlerinin temelinde ise, Avrupa toplum modelinin dayandığı "liberal-sosyal sentez"⁴⁷ yer almaktadır. Tarihsel perspektifte buna nasıl ulaşıldığı ise analiz edilmesi gereken ayrı bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır.

Avrupa Refah Devletleri

Avrupa sosyal yapısının dönüşümü, uzun bir tarihsel perspektifte ideolojiler ve siyasi hareketler çerçevesinde meydana gelmiştir. Çoğu Avrupa ülkesinin sosyal politikalarının temelini oluşturan refah devletleri, Avrupa toplum modelinin dayandığı "liberal-sosyal sentez" in en önemli çıktılarında biri olarak karşımıza çıkar. 2008 global finansal krizden derinden etkilenen ve bugün ekonomi yönetimiyle ilgili yapısal önlemlere ciddi mesai ayıran AB'nin geldiği

46 **The World Factbook**, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ee.html>, (Erişim tarihi: 05.05.2014).

47 Meryem Koray, **Avrupa Toplum Modeli? Nereden Nereye...**, TÜSES Yayınları, İstanbul, 2002, s. 97.

noktada, Avrupa refah devletleri önemli ölçüde aşınsa da, yine de Avrupa sosyal yapısının önemli mihenk taşları olarak yerlerini korumaktadırlar.

“Refah devleti” kavramının ortaya çıkışı tarihsel açıdan 18. yüzyıla kadar gitmekte, Avrupa’da yaygın olarak kullanılışı 19. yüzyıla denk gelmektedir. Bu, aynı zamanda Avrupa’da ideolojik değişimin de göstergesi olmuştur. Diğer bir deyişle, refah devletiyle sadece pazar prensiplerini koruma fikri değil, bireylerin sosyal haklarını koruma fikri de gündeme gelmiştir. Bu durum, o dönemdeki toplumun sosyal yapısında, çalışan sınıfın etki ve gücünü artırdığını ve siyasi ve sosyal hak taleplerinin olduğunu göstermektedir.

Tarihsel çerçevede refah devletlerinin gelişimi incelendiğinde, Avrupa refah devletlerinin, mütevazî olarak başlayan, sürekli devamlılık gösteren ve ivme kazanan bir gelişim izlediği görülmektedir.⁴⁸ Diğer bir deyişle, Avrupa refah devletlerinin oluşumu, sosyolojik makroekonomik gruplaşma ile tanımlanabilecek şekilde bir gelişim göstermiştir. Bu makro gruplaşmada, Avrupa refah devletleri ulus devlet, kapitalizm, yaygın demokrasi, endüstri toplumu, aile nüfusu ve uluslararası sistem gibi kavramları içermektedir. Bu gruplaşma, Avrupa ülkeleri arasında uluslararası ilişkilerdeki gelişmelerle tamamlanmış; refah devletinin temel hedefi, bütünleşme ve istikrara ulaşmak olmuştur.⁴⁹

Batı Avrupa tarihinde meydana gelen gelişmeler, refah devletlerinin oluşumunu harekete geçirmiştir. Avrupa’da refah devletleri minimum düzeyde sağlık ve sosyal hizmetleri garanti altına alan bir sosyal güvenlik sistemi olarak kurulmuştur. Böylece, 1930’larda Büyük Buhran sonrası modern liberalizmle başlayan ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa’da ulusal refah devletleri işçileri ekonomik ve siyasal sisteme entegre etmek için geliştirilen Avrupa refah devletlerinin “altın” yılları, 1970’lerde kısmen sarsılsa da, 1980’li yıllarda Avrupa kurucu anlaşmalarında işçilerin serbest dolaşım ve ikamet hakkının tanınmasıyla AB düzeyinde de sosyal politikalarda yer

48 Flora, P., “Solution or Source of Crisis? The Welfare State in Historical Perspective”, (ed. Mommsen, W. J.), **The Emergence of the Welfare State in Britain and Germany**; Croom Helm, London, 1981, s. 359.

49 **A.g.e.** s. 341.

verilmiş, fakat etkisiz ve zayıf kalmıştır.⁵⁰ Bu süreç Avrupa toplum modelinin de temelini oluşturmuştur.

Avrupa refah devletlerinin temelleri, “liberal sosyal sentez”in birleştiricileri olan piyasa ekonomisi, sosyal devlet ve çoğulcu demokrasi ile oluşturulmuştur; çünkü Avrupa ülkeleri birbirlerinden farklı sosyal ve ekonomik yapılarla sahiptirler. Bu nedenle, sosyal politikaları çok yüzölçümlü olan Avrupa toplumları arasında farklılaşma meydana gelmiştir. Bu bağlamda, oluşturulan farklı refah devleti yaklaşımlarına bakarsak, liberal yaklaşım bireysel ve kişisel özgürlükleri ön plana çıkarırken, sosyalist yaklaşım sosyal adalete, dayanışmaya ve devlet müdahalesinin gerekliliğe vurgu yapar.⁵¹ Diğer taraftan, muhafazakar yaklaşımlar ise daha klasik sosyal güvenlik uygulamalarını temel alırlar.⁵² Bununla birlikte, Avrupa sosyo-ekonomik modeli sorumluluk, düzenleme ve yeniden dağıtım bağlamında bireylerin her türlü refahını, barınmasını, işsizlik, emek ve iş piyasasının kurumsal-idari düzenlenmesi ve gelirin yeniden dağıtılıp paylaşılması konusunda birey, toplum, devlet ve AB arasında farklı uygulamalara sahiptir.⁵³

Avrupa’da üç tip refah devleti görülmektedir:⁵⁴ Refah devletinin ortaya çıkışını farklı yaklaşımlarla anlatan bu farklı tipte refah devletlerinden, liberal refah devleti pazarı güçlendirmeyi amaçlar, sosyal getiriler oldukça azdır. Muhafazakar/ Korporatist refah devleti ise, büyük oranda pazarın yerini alır, sosyal hakların sosyal sınıf ve statüye bağlı olduğu refah devleti modelidir. Sosyal demokrat refah devleti ise, toplumdaki bütün bireyleri içine alan bir dayanışma sistemine dayanır. Bu model sosyal hakların en fazla kurumsallaştığı

---

50 Loukas Tsoukalis, **What Kind of Europe**, Oxford University Press, New York 2005, s. 117-118.

51 Meryem Koray, **Avrupa Toplum Modeli? Sosyal Bütünleşme Mümkün mü?**, İmge Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 189.

52 **A.g. e.**, s. 189.

53 Karl Aiginger ve Alois Guger, “The European Socioeconomic Model”, (der., Anthony Giddens vd.), **Global Europe Social Europe**, Polity Press, 2006, s.125-126.

54 Kleinman, M., **A European Welfare State?: European Union Policy in Context**, Palgrave, London, 2002, s. 53.

ve toplumda en yaygın olan modeldir.⁵⁵

Bu resme bir bütün olarak bakarsak, Avrupa’da refah devletlerinin oluşumunun toplumdaki sosyal çatışma ve zıtlıklarla alakalı olarak geliştiğini söyleyebiliriz. Buna ek olarak, yükselen kapitalizm de Avrupa’da refah devletinin gelişiminin arkasındaki en önemli ateşleyicisi olmuştur.

Refah devleti tipolojilerini incelemek Avrupa refah devletlerinin özelliklerini yakalamak açısından önemli. Bu şekilde bakarsak, Avrupa refah devletlerinin devlet tarafından kontrol edilen kapsamlı refah yükümlülüklerinin bulunduğu bir kategori olarak değerlendirebiliriz. Aynı zamanda, bütün vatandaşların sosyal güvenlikle korunduğu, karşılıklı yardım ve dayanışmanın toplumun temel prensipleri olduğu ve en önemlisi sosyal modelin demokrasi ve kapitalizm arasında uzlaşmaya dayandığı bir kategori olduğu söylenebilir.⁵⁶ Ancak, tek bir Avrupa refah devleti tipi yoktur. Avrupa’da kapsam olarak birbirinden farklı refah yükümlülükleri içeren ve vatandaşlara sağladığı katkıların seviye ve içeriği açısından farklı refah devletleri vardır. AB’ye üye ülkelerin güncel Gayri Safi Milli Hasıllarına baktığımızda da bu çeşitliliği görmek mümkün. Bu bağlamda, Eurostat 2013 verilerine göre, en yüksek Lüksemburg (264) iken Bulgaristan (47) arasında uçurum denebilecek bir fark bulunmaktadır.⁵⁷

Bütün refah devleti modellerindeki farklılıklara ve değişen süreçlere dayanarak, farklı Avrupa refah devletlerinin hiçbir şekilde birbirlerinin benzerliklerine dayalı olarak gruplanamayacağını söyleyebiliriz.⁵⁸ Siyasi ve ekonomik belirleyiciler göz önüne alınarak devletin ekonomiyi kontrol etme

55 A. g. e., s. 53.

56 Flora, P., “Solution or Source of Crisis? The Welfare State in Historical Perspective”, (der. Mommsen, W. J.), **The Emergence of the Welfare State in Britain and Germany**, Croom Helm, London 1981

57 Eurostat, (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00114>), (Erişim tarihi: 05.08.2014).

58 Esping-Andersen, G., “The Three Worlds of Welfare Capitalism”, (der. Egan, D. and Chorbajian, L. A.), **Power: A Critical Reader**, Pearson Education Limited, New Jersey 2005, s. 147.

kaygısı refah devleti sisteminin en önemli parçalarıdır. Ancak, burada devletin yaklaşımları birbirinden farklılaşır, çünkü refah devletinin motorları olan pazar, aile ve devlet çok dinamiktir. İster liberal/ Anglo-Sakson model, ister korporatist, isterse de sosyal demokrat refah devleti modeli olsun, Avrupa’da farklı refah devleti sistemlerini incelemek her refah devletinin daha iyi bir şekilde değerlendirilmesini sağlar, çünkü her refah devleti kendine özgü ekonomik, siyasi ve sosyal faktörlerin çıktısıdır.

Farklı Avrupa refah devleti modelleri dikkate alındığında, Avrupa’da sosyal bütünleşmeyi oluşturmanın güçlükleri anlaşılabilir. Bütün Avrupa ülkelerini içine alan kapsamlı bir Avrupa sosyal politikası oluşturma çelişkili ve çekişmeli bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da ulusal egemenlik konusunun sosyal bütünleşmede üye ülkeler için ne kadar hassas olduğunu ve neden ellerinden bırakmakta isteksiz olduklarını göstermektedir.

Yukarda belirtilen farklı refah devleti modellerine dayanan Avrupa refah devleti sistemleri en güzel günlerini İkinci Dünya Savaşı’nın sonundan 1970’lere kadar olan dönemde yaşadı. Bu dönemde, refah devletinin oluşumunda ve kapsam ile içerik olarak yayılmasında büyük bir ivme yaşandı. 1970’lerde arka arkaya gelen uluslararası para sisteminin çöküşü ve petrol krizinin patlak vermesiyle savaş sonrası Avrupa’da, çoğu Avrupa ülkesindeki refah devletinin yükümlülüklerinde yine de keskin bir azalma görülmedi. Refah devleti kurumları yerlerini tamamıyla ekonomik dinamiklere bırakmadı; ama, bu dönemde Avrupa refah devletleri bir kriz yaşadı.

Avrupa’da kapsamlı refah devletine yönelik tartışmalar daha önce yaşanmamış bir durum değildi. Keynezyen makroekonomik politikalar kriz ortasında sağlam ekonomik politika fonksiyonunu kaybetmişti. Ortak Pazar ve Ekonomik Birlik için Avrupa Para Birliği’nin kurulması sıkı mali ve para politikası, dolayısıyla makro ekonomik istikrarı sağlamak için de Maastricht kriterleri belirlenmişti. Ayrıca, Avrupa refah devletleri ortak iç ve dış problemlerle karşı karşıyaydılar.⁵⁹ Düşük büyüme seviyesi, iç

59 Flora, P., “On the History and Current Problems of the Welfare State”, (der. Eisenstadt, S. N. and Ahimeir, O.), **The Welfare State and Its Aftermath**, Croom

piyasadaki değişiklikler, işsizliğin artması ve nüfus değişiklikleri Avrupa refah devletlerinin geleceğini şekillendiren iç faktörler olarak karşımıza çıkarken, globalleşme sürecinde korumacı politikalar ve yüksek vergiler üretim faktörleri avantajını küresel rekabette kısmen zayıflatmıştır, dolayısıyla AB'nin 'sosyal pazarı' neo-liberal piyasa ekonomisinin baskısı altına girmiştir.

Globalleşme tartışması ve refah devleti kriziyle ilişkili olarak, Habermas ulusal hükümetlerin kendilerini ulusal refah sistemlerine uyarlayarak ulusal ekonomileri üzerinde var olmayan etkiyi tazmin etmeye çalıştıklarını söyler.⁶⁰ Toplumlardaki bölünme ve kutuplaşmanın toplumun huzurunda bir deformasyon yaratacağı bir gerçektir. Özellikle AB'de çok farklı çeşitte ulus, etnik grup, çok sayıda farklı dil ve kültürde alt gruplar vardır; ancak, toplumdaki kültürel farkları reddetmektense, toplumlarda kutuplaşmayı önlemek için farklı üyelere sivil ve siyasi hakları vererek entegre etmek mümkündür.⁶¹

Avrupa refah demokrasilerinin çok çeşitli özellikleri olsa da, bugün üye ülkeler Avrupa seviyesinde ortak bir sosyal politika oluşturmaya çalışıyorlar. Bir görüşe göre, Avrupa sosyal politikası oluşturmanın bir yolu, her ülkenin kendi Gayri Safi Milli Hasılası'nın bir bölümüyle katkı yapacağı bir finans mekanizması oluşturmaktır.⁶² Bu ulus-üstü yaklaşımdan kaçınmaktan ziyade, hükümetler-arası ve ulus-üstü yaklaşımları birleştirerek AB'de çok katmanlı bir sisteme doğru gitmek mümkündür. AB'de yönetim sistemi içinde yerel, bölgesel, ulusal ve Avrupa seviyesinde karar alma mekanizmaları ve farklı sosyolojilerden aktörleri barındırmaktadır.

1970'lerde uluslararası finansal krizler sonucu, Avrupa refah devletleri olumsuz olarak etkilendi ve çeşitli meydan okumalarla karşı karşıya kaldı.

Helm, London 1985, s. 13.

60 Jürgen Habermas, "The European Nation-State: Its Achievements and Its Limits: on the Past and Future of Sovereignty and Citizenship", **Mapping the Nation**, Verso Publications, London 1995.

61 **A.g.e.**

62 Scharpf, F. W., "Negative and Positive Integration in the Political Economy of European Welfare States", **Governance in the European Union**, Sage Publications, London 1996.

Ancak, bu krize refah ve ekonomik politikalarında yapılan reformlarla cevap verildi. Bu reformlar Avrupa refah devletlerinin temel özelliklerini değiştirmese de, yükselen işsizlik, sosyal dışlanma, düşük ekonomik büyüme gibi konularda önemli anlaşma sağlandı. Bu, ekonomik kriz ve geniş refah devletleri, refah devletinin Avrupa'daki ülkelerin ekonomik, siyasi ve sosyal, kurumsal ağlarına entegrasyonu yoluyla bir arada var olabileceğini kanıtlamaktadır. Böylece, global ekonominin ulusal refah politikalarına etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Ulus devletin altının boşaltıldığını, gücün bir kısmının yerel otoritelere, bağımsız örgütlere ve bölgesel ve / veya ulus-üstü örgütlere verildiğini görmekteyiz.

Avrupa ülkeleri bu ortak sorunlarla mücadele etmek için farklı politikalar oluşturdular. Gerçekte, bir tarafta Avrupa refah devletleriyle birleşirken, diğer tarafta üye ülkeler kendi iç sosyal yapıları açısından hala birbirlerinden çok ayırırlar. Avrupa refah devletlerinin geleceğiyle alakalı olarak, Avrupa bütünleşmesi ve globalleşmenin bir sonucu olarak ulusal refah devletlerinin egemenliklerinin bir ölçüde aşındığı söylenebilir. Ancak, üye ülkeler Avrupa sosyal politika yapımı için Avrupa seviyesine bazı yetkilerini devretseler de, hala üye ülkeler bu konuda çok ayrık. Bu bağlamda, Avrupa'da farklı refah devleti modellerinin temelleri ve gelişimi, Avrupa sosyal bütünleşme yolculuğunu ve egemenliğin önemini anlamak için önem teşkil etmektedir, çünkü bu ülkelerin her biri farklı ekonomik, siyasi, sosyal ve kurumsal kimliklere sahiptirler.

Avrupa Sosyal Politikası

Avrupa entegrasyon sürecinin başlangıcında bir araya gelen altı kurucu ülke, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'nu kurmak için gerekli antlaşmayı imzaladıklarında, amaçları üye ülkeler arasında ortak bir pazar kurmaktı. AKÇT, AET ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET)'nu içeren Avrupa Toplulukları başlangıçta ekonomik bütünleşmeyi hedef alan bir yapı olarak düşünülmüş ve ekonomik bütünleşme, ulaşılmaması gereken başlıca hedef olarak belirlenmiştir. Avrupa Toplulukları, temelde sosyal değil, piyasa yoluyla bir

bütünleşme sağlama düşüncesiyle kurulmuştur.

Avrupa Topluluğu üyeleri bu temel amaca dayanarak Topluluk'ta etkin bir ortak pazar oluşturmayı amaçladıklarından üye ülkeler sosyal alanda sahip oldukları yetkeleri Topluluk seviyesine devretme konusunda hep isteksiz oldular. Bunun arkasında, ayrıca üye ülkelerin ulusal refah sistemlerinin birbirinden çok farklı olması ve sosyal standartlarda iyileşmenin başlı başına bir konu olmaktan çok, ekonomik bütünleşmenin bir sonucu olarak görülmesinin de etkisi vardır. Bu sebeple, Roma Antlaşması'nda sosyal ve ekonomik uyumlaştırmaya çok kısıtlı bir yer verildi. Avrupa bütünleşmesinin sosyal yönü, yani sosyal politikayı geliştirmekte kullanılan çıkar ve kurumlar, bütünleşme sürecinin başlangıcında Topluluk içindeki işçilerin haklarını ve hayat kalitelerini koruma ve iyileştirme ile sınırlı kaldı. AT istihdam ve işyeri çıkarlarıyla sınırlı olan sosyal konularla ilgilenme şekli de oldukça farklılık gösteren ve karmaşık hal aldığından 1970'lere kadar tam anlamıyla bir politika olarak görülmedi.

Ancak, Avrupa bütünleşme sürecinin bugün geldiği noktaya bakarsak, AB sosyal politikası hala üye ülkeler ulusal yetkisi altında ortak yetki alanlarının (üye ülkelerle paylaşılan yetkiler) arasında bulunmasına rağmen, başlangıca kıyasla daha geniş tabanlı sosyal konuları içeren bir politika alanı haline gelmiştir. Yani, AB sosyal politikası artık sadece işçileri ilgilendiren işçilerin serbest dolaşımı, göçmen işçilerin sosyal güvenliği, erkek ve kadına işte eşit muamele, istihdam mevzuatı, iş koşulları, iş sağlığı ve güvenliği, kamu sağlığı programlarını değil, aynı zamanda, yaşlılar, yoksulluk, sosyal dışlanma ve dezavantajlı gruplar, engellilerin istihdamı, özellikle gençler ve uzun süredir işsiz olanlar için mesleki eğitim ve koruma gibi bütün AB vatandaşlarını ilgilendiren daha geniş sosyal konuları içermektedir.

Avrupa bütünleşme sürecinin sosyal boyutunun tarihsel gelişim süreci, AB sosyal politikasını anlamak ve bugün geldiği noktayı görmek açısından önemli. Bu tarihsel dönüşüme paralel olarak Tek Avrupa Senediyle başlayarak sosyal politikanın yasal ve yönetim özelliklerinde de bir dönüşüm gerçekleşti. Özellikle 1990'lardan itibaren, AB sosyal politikasının yönetiminde hi-

yerarşik yapıdan hiyerarşik olmayan yapıya doğru bir dönüşüm olmuştur. Bu yönetim yaklaşımında, AB’de değişik katmanlardan çok sayıda aktör, sosyal politika yapım sürecine dahil edilmiştir. Böylece, üye ülkeler bu konuda yetkilerinin tamamını kaybetmeden çok katmanlı ve çok aktörlü bir sistemde daha derin işbirliğine ve birbirinden öğrenme sürecine teşvik edilmişlerdir.⁶³

AB sosyal politikasının evrimi ve gelişim süreci dikkate alındığında, politika oluşturma şekli ve özelliklerinin AB yönetişiminin doğası ile ilintili olduğu söylenebilir. Prensipite, AB yönetişimi politika yapım sürecinde çok katmanlı bir sistem ve çoklu aktörlerin sürece katılımını öngörmektedir. Bu şekilde, aktörlerin sürece katılımıyla birlikte, kendi çıkarlarını da gözettikleri ve çok katmanlı bu çerçevede yeni politika mekanizmaları oluşturdukları yeni alanlar meydana getirdiği görülmektedir. Bu bağlamda, gelirin yeniden dağılımı gibi hassas konularda AB sosyal politikası oluşumunda üye ülkeler hakim olmasına rağmen, AB içindeki bu heterojenlik ve AB ülkeleri arasındaki farklılıklar yönetim yaklaşımıyla bertaraf edilmeye çalışılmaktadır. Çünkü yönetim yaklaşımında, hukuki sert bir yapıdan ziyade, karar-alma yapısının hiyerarşik olmayan şekilde oluşturulduğu ve ulusal pozisyonların ve yönergelerin işbirliğine, gönüllü ve doğrudan olmayan uyuma dayandığı bir yapı vardır.⁶⁴ Diğer bir deyişle, bu yaklaşımda kurumsal çerçeve, açık koordinasyon yöntemi, network etkileşimleri gibi gevşek ve kıyaslamaya dayalı mekanizmalarla yumuşak hukuk temelinde şekillenmiştir.

Bu çerçevede, istihdamda karar alma süreci, çok katmanlı yönetimde önemli bir örnek oluşturdu. Bunda Avrupa Sosyal Fonu’nun temel finansal araç olarak kullanılmasının ve Avrupa istihdam politikasının uygulanmasında araçsal olan ulus-altı aktörlerin devreye girmesi önemliydi. Avrupa İstihdam Stratejisinin temel rolü özellikle sütunların adaptasyonunda, hayat-boyu

---

63 Gerda Falkner, “European Social Policy: Towards Multi-level and Multi-actor Governance”, İçinde Kohler-Koch B. ve Eising R., **The Transformation of Governance in the European Union**, London and: Routledge/ ECPR Studies in European Political Science, New-York 1999, s. 83-97.

64 A.g.m. s. 83-97.

öğrenmede ve ücret oluşturmada her seviyede sosyal taraflara verilmişti.⁶⁵ Pek çok üye ülkede sosyal anlaşmalarla üçlü işbirliği güçlendirildi. Avrupa seviyesinde makroekonomik diyalog ve İstihdam Komitesinin de devamlı suretteki çalışmalarıyla.

AB yönetişimiyle ilişkisel olarak istihdam politikası örneği verildiğinde, hangi işbirliği yöntemlerinin AB’de “iyi yönetişime” katkıda bulunduğu sorusu sorulabilir. Bir tarafta yönetim yaklaşımı sosyal tarafları, sivil toplumu ve ulus-altı aktörleri de sürece kattığından katılımcı bir yaklaşıma sahiptir. Diğer taraftan, unutulmamalıdır ki, Avrupa Parlamentosu’nun Avrupa İstihdam Stratejisinde sürece katılımı Parlatonun sadece danışma rolüyle sürece katılımını sağlamaktaydı. İşbirliği metoduyla ilgili olarak, yerindenlik prensibini ve ulusal demokratik sistemleri de içine alan, ortak kaygıların olduğu konularda Avrupalı bir görünümü teşvik ediyordu. Bu nedenle, ulusal bağlamlara saygı gösteren işbirliği metodu, refah model ve sistemlerinde büyük değişiklikler barındıran sosyal alan için özellikle uygundu. Kısmen de olsa kamuoyuna AB kurumlarının konuya sorumluluk, duyarlılık ve hesap verebilirlik anlamında demokratik ilgisini göstermiştir.

AB’nin sosyal yönündeki tarihsel evrim sürecine paralel olarak, Tek Avrupa Senediyle birlikte AB sosyal politikasının yasal ve yönetim özellikleri açısından bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Revize antlaşmalarla, Birliğin bu alanda politika yapma yetkelerinde aşamalı olarak bir genişleme olduğu görülmektedir. AB sosyal politikası hala üye ülkeler ulusal yetkesi altında ortak yetki alanlarının arasında bulunmasına ve dolayısıyla gelirin yeniden dağılımıyla ilgili hassas konularla karar alırken hala oybirliği usulü kullanılmasına rağmen, üye ülkelerle ortak yetke alanı içinde bulunan işçilerin sağlığı ve güvenliği, iş koşulları, işçilere danışma, işte erkek ve kadın arasında eşitlik gibi konularda nitelikli oy çokluğu kararı uygulanmaktadır. Karar alma sürecinde bu oy usulünün uygulandığı alanlarda revize antlaşmalarda aşamalı olarak genişletildiği görülmektedir. Özellikle 1990’lardan itibaren,

---

65 Tomris Çavdar, **Avrupa Sosyal Modelinin Eğitim Politikaları Açısından Değerlendirilmesi**, Bilim ve Sanat Kitabevi, Ankara 2003, s. 233-235.

AB sosyal politikasının yönetiminde hiyerarşik yapıdan hiyerarşik olmayan yapıya doğru bir gelişim olmuştur. Bu yönetim yaklaşımında, AB’de değişik katmanlardan çok sayıda aktör, sosyal politika yapım sürecine dahil edilerek temel hedefler etrafında üye ülkeler arasında işbirliği ve eşgüdüm temelinde bir yaklaşım benimsenmiştir.⁶⁶

Son dönemde gündeme getirilen sosyal gündem ve stratejiler ışığında, uluslararası arenada meydana gelen hızlı değişim ve dönüşüm sürecinin ortaya çıkardığı yeni dinamiklerle başa çıkmak, yeni sosyal gerçeklere ortak cevaplar bulmaktan geçmektedir. Bunun için AB’nin sosyal politika yapım sürecinde değişen demografik yapısını da göz önüne alarak üye ülkeler arasında işbirliğini teşvik edecek, ulusal politikalarda eşgüdümü destekleyecek, yerel otoriteler, sosyal taraflar ve diğer paydaşları da sürece katacak çok katmanlı ve çok aktörlü yönetim yapısını sürdürmesi büyük önem taşımaktadır.

SONUÇ

AB’nin günümüz klasik uluslararası sisteminin merkezini oluşturan Vestefalya egemen ulus devlet sistemini- kıtasal, bölgesel, Avrupa merkezli, ulus-üstü ve ulus-altı yerel, bölgesel ve ulusal çoklu katman, boyut ve aktörleri olan- Vestefalya sonrası yeni bir düzen oluşturmuştur. Bu yeni siyasanın kendine mündemiç somut siyasal, ekonomik, hukuki ve sosyal boyutları olan kompleks, karmaşık bir kurumsal sistemi vardır. AB bu haliyle uluslararası ilişkileri etkileyen her bağlamda maddi ve ince gücüyle liberal sosyal bir Pazar kurmak isteyen inşa halindeki henüz bitmemiş model bir yapıdır.

Bu çalışmada AB entegrasyon sürecinin klasik ulus devlet egemenliğini hangi bağlamda ve çerçevede etkilediğini, dönüştürdüğünü klasik ve post-modern egemenlik karşılaştırmalarıyla ele almaya çalıştık. Ayrıca, ABD hegemonyasına alternatif AB’nin jeopolitik söylem ve retorikleri ele alındı. Egemenlik kavramının farklı birçok tanımını yaptıktan sonra AB entegrasyon süreciyle kavramın ne şekilde gündeme geldiği devlet, toplum, birey,

66 Gerda Falkner, “The EU’s Social Dimension”, **European Union Politics**, (edt. Cini, M.) Oxford University Press, Oxford 2007, s. 272-285.

milliyetçilik, AB kurumları, üye ve aday devletleri nasıl etkilediğini hukuksal, siyasal, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla tartışıldı. Ulusal egemenlik ve ulus-üstü egemenliğin AB kurum ve üye devletleri arasında havuzlanması, transfer edilmesi, paylaşılması, ikame edilmesi vb. birçok kavramsal tartışmalara mütevazi bir katkı yapılmak istendi. Bu yönüyle entegrasyon ve uluslararası ilişkiler teorilerinden kısmen referans verilerek çalışma, analitik bir çerçevede geliştirildi.

Ortak Avrupa egemenlik alanı ve Avrupa toplum modeli inşasında, AB'nin sosyal ve refah devleti politikalarının önemi küreselleşme ile kapitalizmin geldiği hızlı rekabetçi evrede daha da artmıştır. "Liberal-sosyal sentez" temelinde oluşturulan Avrupa toplum modeli, Avrupa refah devletlerinin oluşumu ve bugün Avrupa sosyal politikasının geldiği nokta değerlendirilerek, Avrupa'nın sosyal bütünleşmesi konusunda AB'de egemenliğin hala üye devletlerin elinde olacak kadar hassas bir konu olmaya devam ettiği, ancak ortak hedefler doğrultusunda çok katmanlı ve çok aktörlü bir yönetim yapısı ile kendine has bir egemenlik anlayışı sürdürmekte olduğu görülmektedir.

Avrupa Birliği siyasal birlik olmak için kendi Avrupa toplumunu inşa etmek adına hem üye devletlerin siyasal anlamda bütünüyle ulusal egemenlik alanını hem de sosyal politika alanını aşan; Avrupa toplumu dayanışmasını sağlayacak ulus-üstü ortak bir iç ve dış, siyasal, ekonomik ve sosyal politikalar inşa edememiştir.

KAYNAKÇA

- AIGINGER Karl ve Alois Guger, “The European Socioeconomic Model”, **Global Europe Social Europe**, (der. Anthony Giddens vd.), Polity Press, 2006.
- ALAKEL, Murat, Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Egemenlik Sorunu, **Marmara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslar arası İlişkiler, Doktora Tezi**, 2008, s.89-99.
- ARAS, Bülent, “Egemenlik Üzerine Söyleşi”, Işık Üniversitesi, Şile, 02.01. 2007.
- BATUM, Süheyl “**Ulusal Bağımsızlık Sona Mı Eriyor?**”, Röportaj Yapan. Zafer Özcan http://www.hasansen.av.tr/idealhukuk/makale_detay.asp?id=46, s. 2. (Erişim tarihi: 10.10.2007).
- BRETHERTON, Charlotte ve John Vogler, **The European Union as a Global Actor**, Routledge, New York 2006, s.153-154.
- CAPORASO, James A., “The European Union and Forms of State: Westphalian, Regulatory or Post-Modern?”, **Journal of Common Market Studies**, vol. 34, no. 1, (March 1996), s. 34.
- ÇAVDAR, Tomris, **Avrupa Sosyal Modelinin Eğitim Politikaları Açısından Değerlendirilmesi**, Bilim ve Sanat Kitabevi, Ankara, 2003, s. 233-235.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, “Egemenlik”, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara 2000, s.314.
- ESPING-ANDERSEN, G., “The Three Worlds of Welfare Capitalism”, **Power: A Critical Reader**, (drl. Egan D. and Chorbajian, L. A.), Pearson Education Ltd., New Jersey 2005, s. 147.

- **Eurostat**, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00114>, (Erişim tarihi: 05.08.2014).
- FALKNER, Gerda, “European Social Policy: Towards Multi-level and Multi-actor Governance”, **The Transformation of Governance in the European Union**, (edt. Kohler-Koch B. ve Eising R.), Routledge 1999, s. 83-97.
- FALKNER, Gerda, “The EU’s Social Dimension”, **European Union Politics**, (ed. Cini, M.), Oxford University Press, Oxford 2007, s. 272-285.
- FLORA, P., “Solution or Source of Crisis? The Welfare State in Historical Perspective”, (der. W. J. Mommsen), **The Emergence of the Welfare State in Britain and Germany**, Croom Helm, London 1981.
- FLORA, P., “On the History and Current Problems of the Welfare State”, in (der. S. N. Eisenstadt, O. Ahimeir), **The Welfare State and Its Aftermath**, Croom Helm, London 1981.
- GIDDENS, Anthony, “A Social Model For Europe” (der. Anthony Giddens, Patrick Diamond ve Roger Liddle), **Global Europe Social Europe**, UK-US Polity Press, 2006.
- GILLINGHAM, John, **Design for a New Europe**, Cambridge University Press, New York 2006.
- GREEN, N., T. C. Hartley ve J. A. Usher, **The Legal Foundations of the Single European Market**, Oxford University Press, New York 1991.
- HABERMAS, Jürgen, “The European Nation-State: Its Achievements and Its Limits: on the Past and Future of Sovereignty and Citizenship”, **Mapping the Nation**, Verso Publications, London 1995.
- HOLSTI, Kalevi J., **Taming the Sovereigns: Institutional Change in International Politics**, Cambridge University Press, 2004.

- HOWARTH, David, “Discourse Theory”, **Theory and Methods in Political Science**, (der. David Marsh ve Gerry Stoker) Macmillan Press, Houndmills 1995.
- JACKSON, Robert, “Sovereignty in World Politics: a Glance at the Conceptual and Historical Landscape”, **Political Studies**, vol. XLVII/3, (1999), s. 431-456.
- KALEAĞASI, Bahadır, **Avrupa Yolunun Haritası: Brüksel Seyir Defteri**, İstanbul: Dünya Yayıncılık, İstanbul 2003.
- KLEINMAN, M., **A European Welfare State?: European Union Policy in Context**, Palgrave, London 2002.
- KORAY, Meryem, **Avrupa Toplum Modeli? Nereden Nereye...**, TÜSES Yayın, İstanbul 2002, s. 97.
- _____, **Avrupa Toplum Modeli? Sosyal Bütünleşme Mümkün mü?**, İstanbul: İmge Kitabevi, 2005, s. 189.
- KRASNER, Stephan, **Sovereignty Organized Hypocrisy**, Princeton University Press, New Jersey, 1999, s.223.
- KRASNER, Stephen D., “Compromising Westphalia”, **International Security**, vol. XX/3, (Winter 1995/96), s. 117-130.
- LASKI, Harold J., **A Grammar of Politics**, Harper Collins Publishers, 1967.
- MAITRA, Priyatosh, “Globalization of Capitalism, Agriculture and the Negation of Nation States”, **International Journal of Social Economics**, vol. XXIV/1/2/3, (1997), s. 237-254.
- MARKS, Gary, Liesbet Hooghe ve Kermit Blank, “European Integration from the 1980s: State centric v. Multi-Level Governance”, **Perspectives on World Politics**, (edt. Richard Little ve Michael Smith), Routledge, 2006, s. 151-163.

- MARKS, Gary, Liesbet Hooghe ve Kermit Blank, “Integration Theory, Subsidiarity and the Internationalisation of Issues: The Implication for Legitimacy”, **EUI Working Paper**, European University Institute, Florence, RSC No.95/7, 1995, s.1.
- MCCORMICK, John, **Understanding European Union**, MacMillan Press, London 1999.
- MORAVCSIK, Andrew, “Inter-State Cooperation and Institutional Choice”, (edt. Richard Little ve Michael Smith), **Perspectives on World Politics**, Routledge, 2006, s. 142-150.
- NAGAN, Winston P., Sam T. Dell ve Craig Hammer, “**The Changing Character of Sovereignty in International Law and International Relations**”, Institute for Human Rights, Peace and Development-University of Florida, 2003, s. 59. (www.law.ufl.edu/faculty/publications/pdf/sov.pdf) (erişim tarihi: 01.06.2007).
- PELKMANS, Jacques, **European Integration: Methods and Economic Analysis**, Pearson Education ltd, NewYork 2001, s. 1-17.
- PHILPOTT, Daniel, **Revolutions in Sovereignty: How Ideas Shaped Modern International Relations**, s. 1-2, <http://press.princeton.edu/chapters/s7094.html>, (Erişim tarihi: 30.08.2006).
- POLLACK, Mark A., “International Relations Theory and European Integration”, Italy: European University Institute, Robert Schuman Center for Advanced Studies, **EUI Working Papers**, Rsc no. 2000/55.
- RADAELLI, Claudio M., **Technocracy in the European Union**, Longman, London-New York 1999, s. 1-28.
- ROBERTSON, David, **The Routledge Dictionary of Politics**, Routledge, London 2004.

- ROSENAU, James N., “Sovereignty in a Turbulent World”, **Beyond Westphalia? State Sovereignty and International Intervention**, (der. G.Lyons ve M. Mastanduno), John Hopkins University Press, Baltimore 1995.
- SANDER, Oral, **Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918’e**, İmge Yayınevi, Ankara 2002.
- SARAÇ, Tahsin, “Egemenlik”, **Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük**, Adam yay., İstanbul 1994.
- SASSEN, Saskia, **Losing Control?: Sovereignty in an Age of Globalization**, Columbia University Press, New York, 1996, s. 67-68.
- SCHARPF, F. W., “**Negative and Positive Integration in the Political Economy of European Welfare States**”, Governance in the European Union, Sage Publications, London 1996.
- SHINODA, Hideaki, **Re-examining Sovereignty: From Classical Theory to the Global Age**, Macmillan Press, London-New York 2000.
- SMITH, Martin, “Pluralism”, **Theory and Methods in Political Science**, (der. David Marsh ve Gerry Stoker), Macmillian Press, Houndmills 1995.
- SORENSEN, Georg, **Changes in Statehood: The Transformations of International Relations**, Palgrave, New York 2001.
- STEFFEK, Jens, “The Power of Rational Discourse and the Legitimacy of International Governance”, European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, **EUI Working Paper**, Rsc No. 2000/46, s.1-21.
- STEUERWALD, Karl, “Egemenlik”, **Almanca-Türkçe Sözlük**, ABC Kitabevi, 1997, s. 500.

- SWANN, Dennis, **The Economics of the Common Market Integration in the European Union**, Penguin Books, Harmondsworth 1995.
- TAYLOR, Charles Thomas, **Toward World Sovereignty**, University of Press of America, New York 2002.
- TSOUKALIS, Loukas, **What Kind of Europe**, Oxford University Press, New York 2005.
- TUATHIL, Gearoid O ve Simon Dalby, **Rethinking Geopolitics**, Routledge 1998.
- ÜLGER, İrfan Kaya, **Avrupa Birliği Rehberi**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2008.
- ÜLKÜ, Vural, “Egemenlik”, **Almanca-Türkçe Sözlük II O-Z**, Türk Dil Kurumu yay., Ankara 1993, s. 988.
- VACHUDOVA, Milada Anna, **Europe Undivided: Democracy, Leverage, Integration After Communism**, Oxford University Press, New York 2005.
- WALLACE, William, **The Transformation of Western Europe**, Pinter Publishers, London 1991.
- YILMAZ, Sait, “Avrupa Birliği ve Postmodern Jeopolitik”, <http://www.beykent.edu.tr/WebProjects/Web/egitim.php?CategoryId=831&ContentId=653&phpMyAdmin=26b1ab37aa748d52c4747d623bec741b>, (Erişim tarihi: 08.02.2008), s.1.
- “EU Budget 2014-2020: The €1 Trillion Deal”, <http://www.euractiv.com/priorities/eu-budget-2014-2020-euro-deal-links dossier-514729>, (Erişim tarihi: 21.09.2012), s. 1.
- “The World Factbook”, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ee.html>, (Erişim tarihi: 05.05.2014).